

ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ И МЕДИУМИТЕ

ПРИРАЧНИК ЗА НОВИНАРИ

ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ И МЕДИУМИТЕ

ПРИРАЧНИК ЗА НОВИНАРИ

Декември 2010

Автори

Саше Димовски

Марија Тодоровска

Стојне Атанасовска Димишковска

Благодарност

До Елена Стојановска од Дирекцијата за заштита на личните податоци, за нејзиниот придонес и разработка на делот кој се однесува на заштитата на личните податоци.

Лектура

Елена Георгиевска

Тираж: 300 примероци

Печати: Полиестердеј, Скопје

CIP – Каталогизација на публикацијата

Национална и универзитетска библиотека “Свети Климент Охридски”, Скопје

070.41.343.431(035)

ДИМОВСКИ, Саше

Трговијата со луѓе и медиумите: прирачник за новинари/[Саше Димовски, Марија Тодоровска, Стојне Атанасовска Димишковска], -
Скопје: ОБСЕ, 2010. – 100 стр.: 20 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-4630-01-2

1. Тодоровска, Марија [автор] 2. Атанасовска Димишковска, Стојне [автор]

а) Новинарски вештини – Трговија со луѓе – Прирачници

COBISS.MK-ID 86074378

Organization for Security and
Co-operation in Europe
Spillover Monitor Mission to Skopje

Содржината на ова издание не секогаш ги одразува погледите или ставовите на
Набљудувачката мисија на ОБСЕ во Скопје.

СОДРЖИНА

ВОВЕД	8
ГЛАВА I.....	11
ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ	11
ОПШТ ПРЕГЛЕД НА ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ	11
Што е трговија со луѓе?	11
ДЕФИНИРАЊЕ НА ПОИМОТ ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ.....	13
ПРОТОКОЛ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ, СУЗБИВАЊЕ И КАЗНУВАЊЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ, ОСОБЕНО ЖЕНИ И ДЕЦА (ПАЛЕРМО ПРОТОКОЛОТ	13
КОНВЕНЦИЈА НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА ЗА АКЦИЈА ПРОТИВ ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ	15
ПРОЦЕСОТ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ	16
Како се случува?	16
ПРИЧИНИ ЗА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ	18
Кои се причините за појава на трговијата со луѓе?	18
ПОСЛЕДИЦИ.....	20
Какви се последиците? Присутна ли е повторна виктимизација на жртвите наместо заштита?	20
ГЛАВА II.....	23
ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ ВО МАКЕДОНИЈА	23
ПРАВНА РЕГУЛАТИВА	23
Трговијата со луѓе во македонското законодавство.....	23
ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА.....	26

Кои институции се задолжени за справување со трговијата со луѓе во Македонија?	26
НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА, ПРОГРАМА И ПРОЦЕДУРИ	28
Дали постојат стратегии и програми во Македонија?	28
ЗАШТИТА И ПОДДРШКА НА ЖРТВИТЕ ОД ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ.....	29
НЕВЛАДИНИОТ СЕКТОР ВО БОРБАТА ПРОТИВ ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ.....	31
ТРЕНДОВИ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ ВО МАКЕДОНИЈА	33
Појава на внатрешна трговија со луѓе	35
Трговија со деца	36
Трговија со луѓе - видови на експлоатација.....	37
Промена на модус операнди	40
ГЛАВА III.....	43
МЕДИУМИТЕ И ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ	43
МЕДИУМИТЕ ВО ПОДИГАЊЕ НА ЈАВНАТА СВЕСТ ЗА ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ ВО МАКЕДОНИЈА.....	43
ПРАВНА РАМКА	50
ОДРЕДБИ КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА НОВИНАРИТЕ	50
ЈАВНОСТ ВО СУДСКИТЕ ПОСТАПКИ	53
ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ ПРИ МЕДИУМСКО ИЗВЕСТУВАЊЕ	57
ГЛАВА IV.....	63
ПРАКТИЧЕН ДЕЛ	63
ШТО Е ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ?	63

КОЈ СÈ МОЖЕ ДА БИДЕ ВОВЛЕЧЕН ВО ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ?.....	63
ЗОШТО НОВИНАРИТЕ ПИШУВААТ ЗА ОВАА ТЕМА?.....	64
КОИ СЕ НАЈЧЕСТИТЕ ГРЕШКИ ШТО ГИ ПРАВАТ НОВИНАРИТЕ?.....	65
КАКО ДА СЕ ИСТРАЖИ ПРИКАЗНА ЗА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ, А ПРИТОА НАЈМАЛКУ ДА СЕ ЗГРЕШИ?.....	65
КОЈ СÈ МОЖЕ ДА БИДЕ ИЗВОР НА ИНФОРМАЦИИ?	66
КАКО МОЖЕТЕ ДА ПРОНАЈДЕТЕ ИЗВОРИ КОИ БИ ВИ ПОМОГНАЛЕ ВО ИСТРАЖУВАЊЕ НА СТОРИЈА ЗА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ?.....	66
КАКО ДА ГИ КОРИСТИТЕ УСНИТЕ ИСКАЖУВАЊА/ИЗВОРИ?	67
НА КОГО МОЖЕТЕ ДА МУ ВЕРУВАТЕ?	69
БИДЕТЕ ВНИМАТЕЛНИ ПРЕД КОГО ШТО ЗБОРУВАТЕ.....	70
КОИ ИМА ИНТЕРЕС ПРИКАЗНАТА ДА БИДЕ ОБЈАВЕНА, А КОЈ НЕ?	71
КАКО ДА ГО НАПРАВИТЕ ИНТЕРВЈУТО СО ЖРТВАТА?	71
Таблоидизација на медиумите: Вечното тројство три „С“ СЕКС, СПОРТ, СКАНДАЛИ	72
ПОСТАВУВАЈТЕ СИ ГИ ВИСТИНСКИТЕ ПРАШАЊА ЗА ДА МОЖЕ ДА ДОНЕСЕТЕ ИСПРАВНИ ЕТИЧКИ ОДЛУКИ	73
КОМЕРЦИЈАЛНИОТ НАД ЈАВНИОТ ИНТЕРЕС	73
ШТО ПО ОБЈАВУВАЊЕ НА ПРИКАЗНАТА?	75
АНАЛИЗА НА СЛУЧАИ.....	76
НАЈЧЕСТО УПОТРЕБУВАНИ ТЕРМИНИ	83
КОРИСНИ КОНТАКТИ И ЛИНКОВИ.....	87

ВОВЕД

Зошто е создаден овој прирачник?

Трговијата со луѓе е феномен кој во изминативе години зема се поголем замав и се издигна на ниво на заеднички проблем кој го засега општеството во целина. Трговијата не е само кривично дело, таа е многу повеќе од тоа, таа е организиран криминал, кршење на основните човекови права, негирање на човекот како битие, модерно ропство.

Но и свесноста за проблемот, и за тоа дека нејзината превенција како и заштита на жртвите претставува и заеднички општествен интерес и обврска, е за среќа на високо ниво.

Генерално, ако се земе во предвид сериозноста на проблемот може да се констатира дека медиумското известување за трговијата со луѓе и комплексниот криминал во земјата, иако постои, често е несоодветно, главно од аспект на недоволна суштествена анализа на настаните.

Со таа идеја е изготвен овој прирачник кој генерално се стреми токму кон подигање на капацитетите на медиумите за професионално известување за случаи на комплексен криминал а преку нив и подигање на свеста на општата јавност за овие сериозни општествени проблеми.

Која е целта на овој прирачник?

Целта на овој прирачник е на новинарите да им се обезбедат корисни информации кои би требало да се имаат во предвид при известувањето за трговија со луѓе, со што би придонело кон развојот на ефективни практики на адекватно медиумско известување на ваквите случаи а преку тоа и зајакнување на професионалното и аналитичко новинарство генерално.

За кого е наменет прирачникот?

Прирачникот е првенствено наменет за новинарите коишто известуваат за трговијата со луѓе и поврзаните дела, но може да им биде од корист и на сите новинари кои што едноставно се интересираат за сериозно аналитичко истражување и известување.

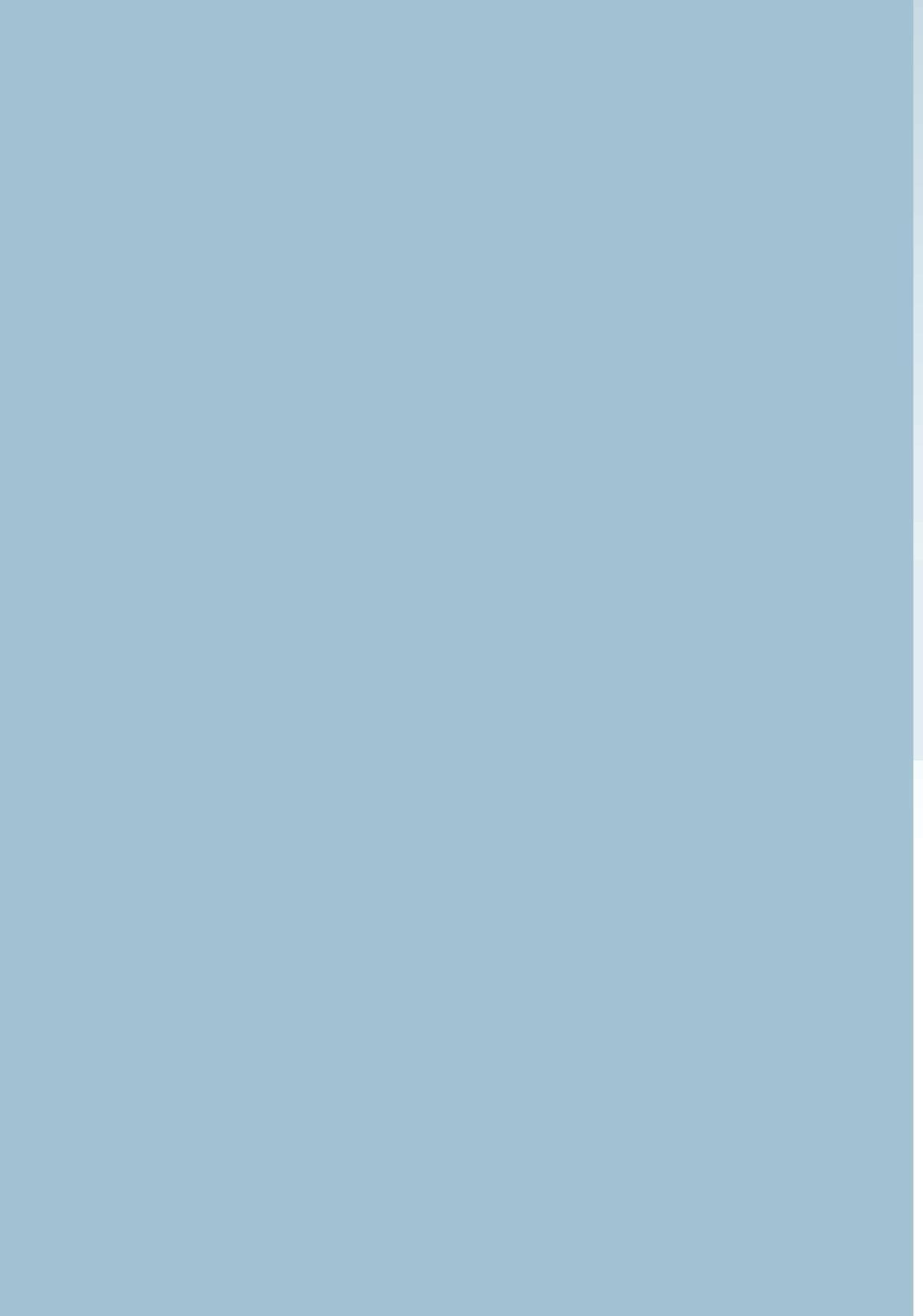
Зошто треба да го прочитам овој прирачник?

Ноторен факт е дека медиумите не се обичен извор и трансмитер на информации, тие се главните креатори на јавното мислење имајќи ја на тој начин истовремено и информативната и едукативната улога

Соодветно медиумско известување на темата е круцијално за надминување на предрасудите, за подигање на јавната свест и крајно превенирање на понатамошна регрутација и подобрување на квалитетот на процесот на реинтеграција на жртвите. Преку теоретски и практички примери и анализи овој прирачник ќе даде насоки и препораки за новинарите со цел подобрување на квалитетот на нивното известување за темата

Како можам да го користам прирачникот во практика?

Прирачникот обезбедува основни информации за овој вид на кривични дела, како дефиниција, составни елементи, правната рамка која ги регулира, како на ниво на национални закони така и меѓународните конвенции од областа, национални и светски трендови и тенденции, статистички податоци и корисни информации. Покрај тоа прирачникот е своевиден водич и извор на информации за идни статии на оваа тема.

*Марија Тодоровска
Стојне Атанасовска Димишковска*

ГЛАВА I

ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Трговијата со луѓе е глобален проблем, затоа новинарите коишто пишуваат и известуваат за оваа тема треба да бидат запознаени со општиот контекст на меѓународно ниво. Во првиот дел од овој прирачник ќе се осврнеме токму на меѓународното дефинирање на трговијата со луѓе, поединечните фази од процесот на трговија со луѓе, најчестите причини за појава на проблемот и последиците со кои се соочуваат тргуваните лица, откако ќе се спасат.

ОПШТ ПРЕГЛЕД НА ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ

Што е трговија со луѓе?

Трговијата со луѓе е меѓународен проблем и претставува модерна форма на ропство. Во процесот на трговија со луѓе најсурово се искористува човечкото тело и труд при што на жртвите им се прекршуваат основните човекови права, почнувајќи од ограничување на движење, па сè до насилиство и злоупотреба. Најчесто се случува во сексуалната индустрија, градежниот и земјоделскиот сектор, но, исто така, и во приватните домаќинства препознаени како сектори со слаби колективни права. Наспроти глобалните залагања за спречување, овој феномен сè уште опстојува.

Трговијата со луѓе како феномен е предизвикан од различни фактори кои се јавуваат во сите фази на процесот на трговијата со луѓе: во земјите на потекло (невработеноста, сиромаштијата, војни, политичка нестабилност, лоши социјални услови, родова нееднаквост) во земјите на дестинација (побарувачка за евтина работна сила или репресивни

миграциони политики) и за време на миграцијата (недостаток на безбедни и легални можности за миграција). Како претходница на набројаните фактори свој удел имаат и насилиството, посебно семејното насилиство, сексуалната злоупотреба, дискриминацијата, родителската запоственост, ниското ниво на образование и недостатокот на животни вештини.

Потрагата по подобар живот, можностите за вработување, подобрата заработка, потрагата по поквалитетно образование или, пак, желбата да се откријат нови земји комбинирано со недостатокот на информации придонесува за донесување на неинформирани одлуки коишто многу лесно можат да бидат искористени од страна на трговците.

Кога станува збор за бројот на жртви на светско па дури и на државно ниво невозможно е да се даде конкретна, точна и општоприфатена статистика. Различни засегнати страни, вклучувајќи меѓународни организации, институционални партнери и невладини организации применуваат различни техники за собирање податоци и користат различни индикатори.

Покрај ова постојат и други причини поради коишто не може да се даде точна бројка која ќе ја отслика реалноста, како, на пример: голем број на непријавени случаи; слаба идентификација; страв да се пријави случајот од страна на жртвите бидејќи се или биле под закана од страна на трговците; страв да не бидат притворени како илегални мигранти поради постоење на различни законодавства; недоверба во надлежните институции коишто го спроведуваат законот а често се случува жртвите да не се препознаваат самите како жртви.

Според Извештајот Трговија со луѓе 2010 на Стејт департментот¹ годишно се тргува со 12,3 милиони жени, деца и мажи заради трудова и сексуална експлоатација како и заради должностничко ропство.

Спротивно на стереотипот дека трговијата со луѓе, главно, се случува во сексуалната индустриса а жртвите се млади и наивни жени, голем дел од тргуваните лица во целиот свет, всушност, се мажи и тоа најмногу, со цел, за трудова експлоатација.

Меѓународната заедница многу одамна започна да се залага и да гради политики, да изготвува и имплементира конвенции, а државите, пак, да изготвуваат стратегии и национални акциони планови за спречување и справување со овој феномен, но, за жал, и по многу години,

¹ Trafficking in person report-10th edition –Department of State- str 7(June 2010) web page
<http://www.state.gov/documents/organization/142979.pdf>

трговијата со луѓе сè уште е присутна, во неразвиените земји, земјите коишто се во развој како и во економски развиените земји, во поствоени и земји коишто се во војна, накратко речено трговијата со луѓе претставува глобален проблем и ниедна земја не е имуна на овој феномен.

Иако трговијата со луѓе претставува заеднички проблем за сите земји на светско ниво, сепак, различни земји користат различни пристапи и ја третираат на различни начини. Многу од земјите ја препознаваат трговијата со луѓе како сериозно прекршување на човековите права но, сепак, не пружаат соодветна помош, поддршка и заштита на тргуваните лица.

Дури и кога во одредени случаи е понудена краткорочна помош, недостасуваат долгорочни решенија, како што се, пристап до пазарот на трудот, или добивање на долгорочна дозвола за престој (ако тргуваното лице не сака или не може да се врати во својата земја).

Генерално, државните политики тежнеат и се концентрираат на мерките во областа на контрола на криминалитетот и миграциските политики а многу помалку на заштитата на човековите права на тргуваните лица.

Градењето на политики за борба против трговијата со луѓе во коишто ќе се имплементира пристапот на почитување на човековите права овозможува соодветно адресирање на причините за појава на трговијата со луѓе коешто, пак, од друга страна, ќе придонесе за зајакнување на ранливите групи.

ДЕФИНИРАЊЕ НА ПОИМОТ ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

ПРОТОКОЛ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ, СУЗБИВАЊЕ И КАЗНУВАЊЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ, ОСОБЕНО ЖЕНИ И ДЕЦА (ПАЛЕРМО ПРОТОКОЛОТ)

Долгогодишните напори за дефинирање на трговијата со луѓе од страна на различни владини и невладини тела се реализираа во 2000 година со потпишувањето и усвојувањето на Протокол за спречување, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца², со кој се дополнува Конвенцијата на Обединетите нации (ОН) против трансна-

² Протокол на Обединетите нации за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца, дополнување на Конвенцијата на ОН против транснационалниот организиран криминал; декември 2000.

ционалниот организиран криминал (во понатамошниот текст, Протоколот од Палермо), кој стапи во сила три години подоцна.

Палермо протоколот од 2000 година ја дефинира трговијата со луѓе како:

„Регрутирање, превезување, пренос, засолнување или прифаќање на лица, по пат на закана, или со употреба на сила, или други форми на принуда, или киднапирање, или измама, или залажување, или со злоупотреба на моќ или на состојба на немоќ или со давање или примање на пари или корист, заради постигнување согласност на лице кое има контрола над друго лице, со цел, за експлоатација. Експлоатацијата подразбира, во најмала мерка, експлоатација за проституција на други лица или други форми на сексуална експлоатација, принудна работа или принудно услужување, ропство или постапување слично на ропство, слугување или отстранување на органи“.

Со овој протокол за првпат се прави разлика помеѓу сексуалната работа (проституцијата) и трговијата со луѓе, и помеѓу трговијата и криумчарењето на мигранти коешто е обработено во друг протокол.

Овој Протокол особено е важен бидејќи обезбедува единствена, заедничка и општоприфатена дефиниција за трговијата со луѓе и ги поставува меѓународните стандарди чијашто цел е да се спречи трговијата со луѓе, да се заштитат жртвите и судски да се гонат сторителите³.

Оттука дефиницијата за трговија со луѓе во себе вклучува три составни елементи:

1) Процес /постапки, дејство (што е направено):
регрутирање, транспорт, трансфер, засолнување или прием на лица

2) Средство (како е направено):
со помош на закани или употреба на сила или други форми на принуда, киднапирање, измама, злоупотреба на моќ или на состојба на ранливост или на давање или примање на плата или бенефиции

3) Цел (зошто е направено дејството):
за целите на експлоатација. Експлоатација на другите лица е суштински елемент на трговијата со луѓе којшто ја одвојува од другите видови на криминал. Експлоатацијата вклучува, минимум, експлоатација на проституција на други или други форми на сексуална експлоатација,

³ Претходните инструменти за трговија со луѓе ја согледуваа трговијата со луѓе исклучително како пренос на жени (обично бели жени) преку граница заради неморални причини.

принудна работа или услуги, ропство или практики слични на ропство, слугување или отстранување на органи.

КОНВЕНЦИЈА НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА ЗА АКЦИЈА ПРОТИВ ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ

Во февруари 2008 година, стапи во сила Конвенцијата на Советот на Европа⁴ за акција против трговијата со луѓе којшто во целост ја усвои дефиницијата за трговија со луѓе од Протоколот од Палермо за трговија со луѓе и притоа овозможува подобра заштита на човековите права на тргуваните лица. Конвенцијата на Советот на Европа за акција против трговијата со луѓе е првиот правно-обврзувачки инструмент којшто нуди сеопфатни упатства до владите за тоа како да се борат против трговијата со луѓе.

За првпат во овој правен документ се утврдуваат стандарди и се даваат насоки во голем број на области кои не се опфатени со Протоколот од Палермо, како што е внатрешна трговија со луѓе и трговија којашто не вклучува организирана криминална група.

Акцентот е ставен врз принципот дека тргуваните лица не треба да бидат казнети за злосторствата за коишто биле принудени да ги направат за време на процесот на трговија со луѓе, жртвите на трговија со луѓе мора да бидат признати како такви за да се избегне ситуација полицијата и другите државни органи да ги третираат како нелегални мигранти или како криминалци. Од државите се очекува да усвојат мерки неопходни за обезбедување помош на жртвите при нивното физичко, психолошко и социјално закрепнување.

Конвенцијата воспостави независен механизам за следење (мониторинг) ГРЕТА⁵ кој ќе го контролира извршувањето на обврските од Конвенцијата. Со оглед дека Советот на Европа е меѓувладина институција за човекови права, постои надеж дека активностите на ГРЕТА ќе се фокусираат не само на имплементацијата на Конвенцијата, туку и на

⁴ За текстот на Конвенцијата на СЕ види

http://www.coe.int/T/E/human_rights/trafficking/PDF_Conv_197_Trafficking_E.pdf

⁵ „ГРЕТА“, е група на независни експерти за акција против трговијата со луѓе, која ќе ја надгледува имплементацијата на Конвенцијата. За таа цел, „ГРЕТА“ редовно ќе изготвува извештаи во кои ќе бидат оценувани мерките преземени од државите во согласност со Конвенцијата.

влијанието на сите мерки против трговијата со луѓе врз човековите права (особено правата на оние лица коишто се тргувани во земјите-членки).

ПРОЦЕСОТ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Како се случува?

Првата алка во процесот на трговија со луѓе е фазата на **регрутација**. Злоупотребувајќи ја невиноста и наивноста на младите луѓе кои сакаат да ја подобрят својата иднина, да имаат авантуристички и возбудлив живот, да видат нови места и да запознаат нови култури, трговците секојдневно регрутираат нови лица во трговијата со луѓе. Регрутирањето (вовлекувањето) во трговијата со луѓе се врши преку користење на различни методи како, на пример: лажни привлечни понуди за работа, лажни аранжмани за патување, склучување на лажни бракови па сè до продавање на жртвата од страна на родителите/старателите, пријатели, познаници или непознати лица.

Често се случува агенции за вработување да нудат работа во странство за модели, келнерки, бебиситерки, девојки за грижа на стари лица, работнички во хотели итн. при што не се бара високо ниво на образование, искуство или познавање на странски јазик. Лажните ветувања за работа можат да бидат проследени со ветувања за обезбедување на патна исправа, документација или виза, транспорт, удобно сместување и нудење финансиски заем за почеток кој потоа лицето треба да го врати од првата плата. Регрутирањето, исто така, може да се случи со употреба на сила, закани или други форми на принуда или, пак, преку киднапирање.

Следната алка во процесот на трговија со луѓе е фаза на **пренесување** на жртвите од еден град во друг или од една држава во друга. Најчесто причина за тоа е што пренесувањето на жртвите од местото на потекло во друго место им овозможува на трговците оттргнување на жртвата од нивната основна средина и познато опкружување и придонесува за поголема контрола врз нив.

Во привремената земја на дестинација жртвите можат да бидат пренесени преку легални патишта користејќи сопствени или фалсификувани документи или преку криумчарски канали.⁶ Трговијата со луѓе не

⁶ Криумчењето на мигранти претставува транспорт на лица (со нивна согласност) до друга држава на нелегален начин, односно целта е овозможување на нелегален престој или влез во друга држава, додека, пак,

секогаш вклучува преминување на граници, доколку се остварува во рамките на границите на една држава тогаш станува збор за внатрешна трговија, а доколку се случува надвор од границите на една држава станува збор за транснационална трговија со луѓе.

Сите претходно преземени дејства од страна на трговците водат кон последната алка во процесот и имаат една единствена цел, а тоа е **експлоатација**. Експлоатацијата најчесто започнува да се извршува во местото на дестинација и овозможува остварување на најголемиот мотив на трговците - стекнување на економски профит. Целта на трговците е остварување на профит преку експлоатација на други лица којашто може да се извршува на различни начини; сексуална експлоатација⁷, трудова експлоатација, принудно питачење, принуда за извршување кривични дела, илегално посвојување, принудни бракови, трговија со органи или некој друг облик.

Различни целини групи повеќе или помалку се изложени на одреден вид на експлоатација. Така, на пример, жените најчесто се цел на сексуална експлоатација, домашно слугување, трудова експлоатација во работилници и фабрики, децата најчесто се цел на сексуална експлоатација или се принудувани да питачат додека, пак, мажите најчесто се експлоатираат за принудна работа во градежништвото, земјоделството и сл. Независно за каков вид на експлоатација станува збор она што е заедничко за сите е дека таа секогаш се реализира во најсурори можни услови и сето она што го извршува жртвата за време на процесот на трговија со луѓе го извршува под присила и против своја волја.

Жртвите на трговија со луѓе на почетокот доброволно ги прифаќаат „условите“ коишто им се понудени од страна на регрутерите, меѓутоа, тие се измамени за крајната цел на патувањето и за видот на работата којашто треба да ја извршуваат. Најчесто кога ќе пристигнат на одредената дестинација жртвите на трговија со луѓе дознаваат што треба да работат или што се очекува од нив да извршуваат.⁸

Со цел обезбедувањето на покорност, послушност и контрола врз жртвата трговците користат насиљство (психичко, физичко и сексуално)

целта на трговијата со луѓе е експлоатацијата на човечки суштества преку принудна работа или услови слични на ропство. Трговијата со луѓе првенствено е криминал против личноста, додека, пак, криумчарењето е криминал против државата.

⁷ Често се случува идентификување на поимите жртва на трговија со луѓе, со цел, сексуална експлоатација и проституција коешто произлегува од фактот што најчест облик на експлоатација на жртвите на трговија е сексуалната експлоатација.

⁸ Во одредени случаи тоа се случува во фазата на пренесување.

уцени и заплашувања, закани (како по нејзиниот живот така и по животите на нејзиното потесно семејство), одземање на личните документи, изолација од средината, контролирање на движењето како и создавање на зависност преку користење на дрога и алкохол.

Најчест начин на контрола на жртвите е таканареченото **должничко ропство**. На жртвата и се укажува дека од страна на трговецот била исплатена одредена сума пари за патувањето во местото на дестинација, сума којашто се зголемила поради каматата и трошоците коишто секојдневно се трошат за нејзиното живеење. Жртвата постојано се држи во уверување дека штом се исплати износот може да си ја поврати слободата.

ПРИЧИНИ ЗА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Кои се причините за појава на трговијата со луѓе?

Постојат голем број причини за појава на трговијата со луѓе. Најчесто, тие се одредени од бројни политички, економски, социјални и културни фактори.

Трговијата со луѓе функционира на принципот понуда и побарувачка.

Од една страна, во земјите на потекло постојат поттикнувачки фактори (nevработеноста, сиромаштијата, социјалната исключеност, ситуации на воени конфликти и угнетување, недостаток на политичката, социјалната и економската стабилност, семејното насилиство, половата дискриминација, недостаток на пристап до образование и информации итн.) коишто влијаат на луѓето да миграраат во некој друг град или држава во потрага по подобар живот или, едноставно, во борбата за опстанок.

Од друга страна, во развиените и богати земји, односно земји на дестинација, пак, постои голема побарувачка за евтини производи, евтина работна сила и евтини услуги (повлекувачки фактори). Организираните криминални групи си нашле свој интерес и можност за остварување на огромна заработка со поврзување на понудата и побарувачката.

Сите овие причини придонесуваат до зголемување на (желбата за) миграцијата, меѓутоа, во услови на ограничени можности за легална миграција поради бројните репресивни политики, луѓето користат разни

криумчарски канали и посредници изложувајќи се на измама, насилиство, злоупотреба и експлоатација.

Воедно, постојат и таканаречени „универзални фактори“ коишто, исто така, имаат свој удел во развојот на трговијата со луѓе. Отсуство на информации за трговијата со луѓе како и вистинити информации за можностите во странство, корупција на владините претставници во земјите на потекло, транзит и дестинација одговорни за борба против трговија со луѓе, непостоење на инкриминација на трговијата со луѓе во одредени земји, или, пак, несоодветна казнена политика за сторителите, строгите визни и имиграциони режими, како и несоодветните капацитети на лицата коишто се задолжени да го спроведуваат законот и да ги контролираат границите доведуваат до олеснување на дејствувањето на трговијата со луѓе и зголемување на ранливоста кај населението.

Кога станува збор за трговијата со луѓе неопходно е да се спомне нееднаквата изложеност на половите на горенаведените причини. Имено, жените се диспропорционално изложени на овие фактори. Зголемена побарувачка за работа во некои традиционални женски сектори на пазарот на трудот како што е домашната работа, придружене од генералната побарувачка за евтина работна сила во услужната индустрија, којашто вработува (неформално нелегално) женска работна сила придонесуваат за зголемување на мобилноста и (често) прифаќање на сомнителни понуди за работа. Овој феминизиран сектор, вообичаено, не е препознаен како работа и едвај да постои некаква заштита на работничките права, притоа злоупотребата, насилиството и експлоатацијата често се присутни.

Понатаму, децата спаѓаат во најранливата категорија на трговија со луѓе врз коишто силно влијание имаат семејното насилиство, секулулното искористување, родителската запоставеност, социјалната исклученост и воедно придонесуваат за создавање на искривена слика за реалните вредности и уживање на човековите права.

Иако не постојат точни статистики за бројот на тргувани деца, според Обединетите нации се проценува дека половина од жртвите на трговија со луѓе се деца. Меѓународната организација на трудот проценува дека околу 1,2 милиони деца годишно се тргувани и притоа се очекува дека со зголемената побарувачка за секулулни сервиси и евтина работна сила оваа бројка ќе се зголемува.⁹

⁹Повеќе информации на веб-страницата http://www.unicef.org/protection/index_exploitation.html

ПОСЛЕДИЦИ

Какви се последиците? Присутна ли е повторна виктимизација на жртвите заместо заштита?

Жртвите во процесот на трговијата со луѓе биле злоупотребувани и експлоатирани во специфични услови што може да резултира со краткорочни и долгочорни, полесни или потешки, психички и физички повреди, болести и инфекции, особено полово преносливи или, пак, ХИВ-вируси, а понекогаш тоа оди дотаму што резултира дури и со инвалидитет и смрт. Симптомите како анксиозност, депресија, отуѓеност, дезориентација, агресија и тешкотии со концентрацијата се директна последица од долгочорни и повторувачки трауматски искуства што ги искусиле жртвите на трговија со луѓе. Студиите укажуваат на тоа дека повредите и траумите стекнати во процесот на трговијата со луѓе можат да се присутни и долго по излегувањето на лицето од ситуацијата на експлоатација, особено ако не е обезбедена соодветна поддршка и советување.

Однесувањето на жртвите на трговијата со луѓе понекогаш е неразбираливо за околината. Жртвите често пати се перципирани од околината па дури и од оние кои им помагаат како некооперативни, раздразливи, непријателски настроени, агресивни или неблагодарни. Вистина е дека на жртвите им е тешко да се соочат и да го прифатат тоа што им се случило, а уште потешко да зборуваат за минатото. Стигмата на жртва којашто постојано ги придржува тргуваните лица има значајно и постојано влијание врз нивните животи, врз трауматското искуство, како и можноста да бидат отфрлени од страна на семејството и заедницата.

Рехабилитацијата и реинтеграцијата на жртвите од трговијата со луѓе е долгочен и комплексен процес кој со сигурност не може да гарантира успех. Дури и кога физички проблемите можат да се решат а стигмата да се надмине, траумата и психолошката штета го отежнуваат целиот процес на заздравување кој и онака е дополнително отежнат од проблемите со достапноста на услугите. Некои жртви не можат да се приспособат на начинот на живот што претходно го сметале за „нормален“.

Непотребно е да се каже дека кога жртвите се враќаат во истата средина, и кога факторите кои првично довело до трговија со луѓе не се искоренети, постои значителен ризик од повторно запаѓање во трговијата со луѓе.

Исто така, јавното откривање на ситуацијата во која тргуваното лице се наоѓа, откривање на идентитетот, особено на оние жртви коишто сексуално биле експлоатирани често доведува до стигматизација и неприфаќање на жртвата од страна на околината и чувство на вина кај самата жртва.

Правата на жртвите често продолжуваат да се прекршуваат дури и откако истите ќе излезат од ситуација на експлоатација и трговија, односно во многу случаи тие се соочуваат со **повторна виктимизација**. Имено, во многу земји сè уште заштитата што им се обезбедува на тргуваните лица директно е условена од нивната соработка со властите. Меѓутоа, условната заштита стои во противречност со пристапот на човековите права, при што на жртвите на експлоатацијата им гарантира безусловна поддршка и почитување на нивните права и се спротивставува на употребата на тргуваните лица само како на инструменти во кривичната постапка.

Во многу случаи тргуваните лица не можат да сметаат на поддршка од државата бидејќи тие немаат законска дозвола за престој или не можат да го докажат својот идентитет. Покрај тоа, тие ризикуваат да бидат уапсени, депортирани, осудени или казнети за незаконитост на нивното влегување или престој, вклученост во проституција, питачењето, или други нелегални активности, како и други кривични дела кои се директна последица на нивната состојба како тргувани лица.

Особено, жените кои се тргувани во „сексуалната индустрија“ се соочуваат со тројна маргинализација: како жени, како мигранти и како проститутки.

Дури и ако тргуваните лица не се соочуваат со сите проблеми споменати погоре, многу од нив се соочуваат со недостаток на услуги за поддршка, бидејќи тие, едноставно, не им се понудени, истите не знаат каде да ги побараат или поради фактот што соодветниот систем за поддршка, едноставно, не постои во државите.

Отсуството на соодветна помош и заштита проследено со страв од реперкусии, стигмата и чувствата на срам или вина се главни причини зошто тргуваните лица не го пријавуваат случајот кај надлежните органи, или ниту, пак, се согласуваат да сведочат.

Покрај тоа, во голем број земји недостасува соодветно законодавство или дури и кога законодавството постои, содржи одредени недостатоци или, пак, не е правилно спроведувано.

*Марија Тодоровска
Стојне Атанасовска Димишковска*

ГЛАВА II

ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ ВО МАКЕДОНИЈА

Темата трговија со луѓе во Македонија го објаснува мултидисциплинарниот одговор на релевантните институции и организации инволвирани во спречување и сузбивање на проблемот. Напорите за усогласување на законската регулатива, програмите, стратегиите и процедурите како и улогата на поединечните институции во обезбедување на помош и заштита на жртвите во Македонија детално се претставени во текстот што следи.

ПРАВНА РЕГУЛАТИВА

Трговијата со луѓе во македонското законодавство

Во неколку извештаи за проблемот со трговија со луѓе во Република Македонија (РМ)¹⁰ стои дека законодавната рамка на Македонија за борба против трговијата со луѓе е во согласност со меѓународните стандарди и, ако целосно се примени, е доволна сама за себе.

Како последица на потпишувањето на Конвенцијата на ОН против транснационалниот организиран криминал и нејзините два протокола од страна на Собранието на Република Македонија, делото Трговија со луѓе за првпат е инкорпорирано во македонскиот казнен систем со воведување на членот 418-а во Кривичниот законик (КЗ) од 25.01.2002 година.

Текстот на членот 418-а трговија со луѓе со најновите измени и дополнувања е следниот:

¹⁰ Извештај за трговија со луѓе за 2009 година, Македонија, Стејт департментот на САД.

Член 418-а

(1) Тој што со сила, сериозна закана доведува во заблуди или други форми на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојбата на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице, или на друг начин врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа лица заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или нему сличен однос или недопуштено пресадување делови од човечкото тело, ќе се казни со казна затвор најмалку од четири години.

(2) Тој којшто ќе одземе или уништи лична карта, пасош или друга туѓа идентификациска исправа заради вршење на делото од ставот (1) на овој член ќе се казни со затвор најмалку од четири години.

(3) Тој којшто користи или овозможува на друг користење на сексуални услуги или друг вид експлоатација од лица за кое знаел или бил должен да знае дека е жртва на трговија со луѓе ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(4) Ако делото од ставовите 1, 2 и 3 на овој член го стори службено лице во вршење на службата, ќе се казни со казна затвор најмалку од 8 години.

(5) Согласноста на жртвата на трговија со луѓе заради намера за експлоатација предвидена во став 1, не се од значење за постоењето на кривичното дело од став 1.

(6) Ако делото од став 1 го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

(7) Недвижностите искористени и предметите и превозните средства употребени за извршување на делото, се одземаат.

Членот 418-а покрај тоа што нуди проширен листа на форми на експлоатација отколку оние пропишани со Палермо протоколот, јасно укажува дека согласноста на жртвата е ирелевантна и со тоа се избегна една од дилемите којашто се провлекуваше во текот на судските постапки минатите години. Имено, согласноста жртвите да бидат експлоатирани (дали жртвата знаела дека ќе пружи сексуални или друг вид на услуги) во судската практика се третираше како олеснителна околност при одмерување на казната на сторителите на делото Трговија со луѓе. Ваквата судска практика поттикна дискусија околу тоа дали жртвите во состојба на заплашување, принуда, измама и слични околности е возможно да дадат валидна согласност за состојбата во која се ставени¹¹.

¹¹Повеќе на страница 25 од Извештајот на коалицијата „Сите за правично судење“ Ефикасноста на судовите при справување со феноменот организиран криминал 2005/2006/2007, Скопје, февруари 2008, Виолета Велкоска.

Во јануари 2008 година, стапија на сила направените измени и дополнувања на **Македонскиот кривичен законик** и беше додаден членот 418-г „**Трговија со малолетни лица**“. На тој начин беше направена јасна разлика помеѓу трговија со деца и општиот термин на кривичното дело трговија со луѓе. Таа се потенцираше и со разликата во одмерувањето на казните кои за првото дело се двојно построги, односно минималната казна предвидена за ова кривично дело е осум години.

Дополнително, македонската правна рамка со измени и дополнувања во Законот за кривична постапка (ЗКП)¹² се усогласи со одредбите на Протоколот од Палермо во однос на правата на жртвите од трговија со луѓе и тоа правото на заштита на приватноста и идентитетот и правото на надомест на штета.

Имено, кога жртвата се доведува во опасност преку давањето на изјава во кривичната постапка, се обезбедуваат посебни мерки за заштита за жртвите/сведоците преку **Законот за заштита на сведоци**, кој стапи во сила во 2005 година предвидува посебни мерки на заштита кои се состојат од: чување на тајноста на идентитетот, обезбедување на лична заштита, промена на живеалиштето или престојувалиштето и промена на идентитетот. Дополнително со најновите измени и дополнувања на ЗКП се разработува начинот на заштита на загрозен сведок и се вметнати одредби за сослушување на загрозен сведок под псевдоним, односно примена на посебни технички уреди за пренос на слика и тон.

Значајна компонента во ефикасното откривање и гонење на трговците со луѓе е подготвеност на жртвите да дејствуваат како сведоци, имајќи предвид дека нивниот исказ се смета за најважен доказ. Соодветна помош и поддршка на жртвите пред, во текот и по завршувањето на судскиот процес во кривичната постапка од страна на правниот застапник на Националниот механизам за упатување (кој ќе биде објаснет подолу во текстот) и тимот од прифатилиштето задолжен за психосоцијална поддршка ги охрабрува да сведочат и ги заштитуваат повторно трауматизирање во текот на целиот процес.

Жртвата-сведок се информира за своите права, за правото да не дава лични информации, право на преведувач, право на судење на кое е исклучена јавноста, право на полномошник кој ќе ја застапува, право да го образложи имотно-правното барање како и отстранување на обвинетиот од главниот претрес.

Законот за кривична постапка претрпе измени и во делот на оштетното побарување на жртвите - оштетени во кривичните дела трговија со луѓе.

¹² До донесусвсъето на новиот ЗКП во ноември 2010

Промената се состои во тоа што досега жртвите оштетното побарување го остваруваа во посебна граѓанска постапка а сега истото можат да го побаруваат директно во кривичната постапка, односно со пресудата со која обвинетиот се огласува за виновен судот одлучува целосно или делумно за имотно правното барање¹³.

Практиката говори дека жртвите наидуваат на проблем при остварување на правото на надомест на штета заради тоа што нематеријалната штета треба да се изврши од трговецот, односно осудениот, а доста често се случува осудениот да нема никаков имот ниту, пак, парична сметка на свое име, оневозможувајќи ја жртвата со години да си го оствари своето имотно-правно барање. Малолетник-жртва на кривично дело - трговија со луѓе има право на надомест од Фондот за обесштетување¹⁴

Во 2008 година, е усвоен новиот **Закон за странци** кој овозможува период на одлучување, со цел, жртвите да закрепнат, да добијат соодветна помош и да одлучат дали ќе соработуваат со македонските власти и дали ќе сведочат против трговците со луѓе. Според законот периодот на одлучување за странските жртви е во траење до два месеца, а на малолетните жртви на трговија им се нуди период од два месеца за размислување, кој може да биде и продолжен. На домашните жртви овој период е одреден на 30 дена од денот на сместување во прифатилиштето, регулирано во стандардните оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе (истите ќе бидат објаснети подолу во текстот).

На жртвата (странски државјанин) по периодот на одлучување и се издава **дозвола за привремен престој** во траење од шест месеци со можност за нејзино продолжување доколку судскиот процес се продолжи.

ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

Кои институции се задолжени за справување со трговијата со луѓе во Македонија?

На национално ниво во 2001 година, беше поставена **Национална комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција (НК)** со задача да ја координира работата на сите институции вклучени во процесот на превенција, заштита и истрага на трговијата со луѓе. На чело на оваа комисија стои **национален координатор**.

¹³ Член 101 став 2 од Законот за изменување и дополнување на ЗКП.

¹⁴ Закон за малолетничка правда, член 141, Република Македонија.

Во рамките на НК во 2003 година се оформи **Секретаријат** - тело одговорно за прифаќање и имплементација на одлуките на Националната комисија кое вклучува претставници на меѓународни организации, невладини организации, амбасади и владини тела¹⁵.

Дел од НК е и **подгрупа за деца - жртви на трговија**, формирана во 2003 година, со цел, да се приспособи работата на комисијата кон потребите на оваа чувствителна категорија жртви, и да се стави посебен акцент на превенцијата на трговија со деца и подобрување на заштитата на малолетните жртви.

Работата на Националната комисија е повеќе структурна отколку практична и, главно, се состои од подготовкa на политика и стратегии, како што е, на пример, Националниот акциски план. Воедно комисијата има должност и да го мониторира имплементирањето на овие стратегии, да известува и да предлага понатамошни активности.

Како што се предвидува во Националниот акциски план, Националната комисија треба да има поцврста координативна улога додека Секретаријатот треба да ги зајакне извршните капацитети. Подгрупата за борба против трговијата со деца треба подобро да ги координира и усклади своите активности со оние на Националната комисија.

Понатаму, во 2009 година беше воспоставено ново тело **Национален известувач**, чија примарна улога е надгледување на целокупните активности за борбата против трговија со луѓе. Ова тело како што беше предвидено во Националниот акциски план е одговорно за собирање и анализа на податоци (квалитативни и квантитативни информации) за пошироки теми поврзани со трговијата со луѓе во контекст на превенција, заштита и кривично гонење. Воедно, една од улогите на оваа функција ќе биде и следење и мониторирање на имплементацијата на стандардните оперативни процедури.

Националниот механизам за упатување (НМУ) функционира во рамките на Секторот за еднакви можности при Министерството за труд и социјална политика (МТСП) од 2005 година, со цел, да обезбеди идентификација, помош и заштита на жртвите на трговија, независно дали

¹⁵ Застанали се следниве институции: Министерството за внатрешни работи, Министерството за труд и социјална политика, Министерството за образование, Отворена порта- La Strada, За скрънно детство, УНИЦЕФ, Меѓународната организација за миграција, ОБСЕ, Меѓународниот центар за развој на миграциска политика, НВО Семпер, Амбасадата на САД, Амбасадата на Кралството Велика Британија, МАРРИ, Црвениот крст, Центарот за граѓански инициативи, Коалицијата „Сите за правично судење“, Здружението на жени.

се работи за малолетно или возрасно лице. НМУ се состои од Координативна канцеларија во која се вработени правен советник, координатор на работата на терен и координатор.

Примарна цел на оваа канцеларија е да ја координира работата на 58 професионалци (социјални работници) од 27 центри за социјална работа (ЦСР) низ Македонија и да соработува со сите служби вклучени во процесот на заштита на жртвите. Вредно е да се спомене дека овој механизам работи исклучително со домашни жртви, но се вклучува и во случаите на странски малолетни жртви.

Дополнително РМ е дел од **Транснационалниот механизам за упатување (ТРМУ)** којшто го поврзува целиот процес на упатување од првична идентификација до враќање и помош во земјите на транзит, земји на дестинација и земји на потекло, вклучувајќи соработка помеѓу различни владини институции и невладини организации.¹⁶

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА, ПРОГРАМА И ПРОЦЕДУРИ

Дали постојат стратегии и програми во Македонија?

Македонската влада неодамна усвои **Национална стратегија и Акциски план за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција** како и **Акцискиот план за борба против трговијата со деца во Република Македонија за периодот 2009-2012 година (НАП)**.

Стратегијата е поделена на 4 дела: Поддржувачка рамка, Превенција, Поддршка и заштита на жртвите од трговијата со луѓе и мигранти, Истрага и кривично гонење на извршителите на трговија со луѓе и криумчарење на мигранти. Овој документ ги одредува стратешките приоритети за борба против трговијата со луѓе, дефинира задачи на одговорните институции, ги усогласува меѓуинституционалните активности како на локално така и на регионално ниво, обезбедува подобрување на квалитетот на услугите наменети за жртвите, интензивира истрага, кривично гонење и осудување на сторителите.

Акцискиот план има за цел да планира координирани активности на сите засегнати страни и актери но, исто така, да обезбеди широка политичка и финансиска поддршка за имплементација на активностите предвидени со планот. Во дополнување на овој документ е изготвен и

¹⁶ http://www.icmpd.org/fileadmin/IIMS-documents/ICMPD/TRM/Programme_Description_01.pdf

Акциски план за борба против трговија со деца. Документот е јасен и воспоставува јасни цели со реални временски рамки.

Во првите месеци од 2008 година, Владата ги усвои **Стандардните оперативни процедури за постапување со жртвите на трговија со луѓе (СОП)** кои имаат за цел да обезбедат поддршка и заштита на сите жртви на трговија со луѓе преку еден опширен чекор по чекор пристап кој се заснова на човековите права. Воедно СОП предвидуваат институционализирана рамка за соработка која во фокусот ќе ги има жртвите на трговија со луѓе (ТЛ). СОП вклучува преземање на специфични мерки во следниве области: Идентификација и упатување, Непосредна грижа и помош, Враќање, Реинтеграција и Кривична постапка.

Како што е наведено во одредени анализи, македонските стандардни оперативни процедури во споредба со оние на соседните земји се најнапредни и најпрецизни кога се работи за борбата против трговијата со луѓе и заштитата на жртвите.¹⁷

ЗАШТИТА И ПОДДРШКА НА ЖРТВИТЕ ОД ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ

Физички, психички и социјални последици со кои се соочуваат жртвите, предизвикани од злоупотреба и експлоатација за време на процесот на трговија со луѓе, наметнуваат потреба за градење на програми за нивна заштита и поддршка.

Овие програми постојат во Македонија овозможувајќи надминување на траумите и реинтеграција на жртвите во семејството, домот и локалната заедница.

Во моментот, во Македонија постојат две прифатилишта кои нудат згрижување на жртвите на трговија со луѓе. Едното е под управата на Министерството за внатрешни работи, додека, пак, со другото раководи НВО „Отворена порта-Ла Страда“.

Прифатилиштето управувано од страна на државата (Прифатен центар за странци) е наменето за прифаќање на странски жртви на

¹⁷ Регионален извештај за имплементацијата на „Упатствата на УНИЦЕФ за заштита на правата на децата- жртви на трговија во Југоисточна Европа“ Проценка на ситуацијата во Албанија, Косово и БЈР Македонија Terre des homes-Child Relief 2010

трговија со луѓе и илегални мигранти. Развлични услуги како што се медицинска помош и заштита, правни совети и застапување, психосоцијална поддршка како и услуги за враќање и реинтеграција се обезбедуваат од страна на Интернационална организација за миграција (ИОМ) во соработка со локална невладина организација „За среќно детство“. Во однос на странските жртви, поддршката им е овозможена сè до крајот на нивниот привремен престој во државата кога сите потребни информации вклучувајќи го и планот за реинтеграција се испраќаат до властите во матичните земји на жртвите.

Во рамките на невладината организација „Отворена порта-Ла Страда“ од 2005 година функционира единственото прифатилиште за македонски државјани потенцијални и/или жртви на трговија со луѓе. Сместувањето е на доброволна основа а потенцијалните и/или жртвите може да престојуваат најмногу до една година. Професионалци (социјални работници, психологи и педагози) се вклучени во работата на прифати-лиштето и обезбедувањето на услугите. Од 2005 година па до денес, во прифатилиштето се сместени 70 потенцијални и/или жртви, сите граѓани на Република Македонија на кои им се обезбедени следниве услуги: *Медицинска помош – обезбедување на медицински прегледи за жртвите преку посета на општ лекар или специјалист во зависност од потребите; Соодветен психотерапевтски третман (индивидуални или групни сесии); Основна и специјализирана правна помош или упатување кон други правни служби; Обезбедување на врска со семејството; Материјални средства за задоволување на основни потреби (храна, облека и хигиенски средства); Помош при вадење на лични документи; Контакти со странски и локални невладини организации за упатување и сигурно враќање.*

Програмите за реинтеграција на „Отворена порта-Ла Страда“ покрај емоционалната и психосоцијална поддршка вклучуваат и: вклучување во образовниот процес; курсеви за оспособување; помош при наоѓање на работа; помош при наоѓање на соодветно сместување по излегувањето од прифатилиштето. Планот на реинтеграција се прави само доколку жртвата сака дополнителна помош. Во случај жртвата да е дете, планот за реинтеграција е задолжителен.

Моментално, Владата работи на имплементација на препораките од Меѓународната заедница за заштита на жртвите и создавање на државно

прифатилиште наменето за жртви на трговија со луѓе. Според проекциите, ова прифатилиште би требало да е готово до крајот на 2010 година.¹⁸

Во однос на домашните жртви на трговија со луѓе, во Македонија не постои прифатилиште кое е наменето исклучително за малолетници жртви на трговија со луѓе, ниту, пак, постои посебно прифатилиште за жртви на трговија од машки пол.

Во најголем број случаи упатувањето на потенцијалните и жртвите на трговија со луѓе во овие прифатни центри се врши од страна на Министерството за внатрешни работи (МВР) и НМУ/ЦСР а во помал број се упатени и преку СОС -линијата, локални и странски невладини организации.

Во согласност со СОП, во практика идентификацијата на жртвите ја врши Единицата за борба против трговија со луѓе и криумчарење мигранти при МВР. Истото се однесува и за пограничната полиција која на граничните премини активно учествува во процесот на идентификација.

На локално ниво, центрите за социјална работа и социјалните работници, исто така, имаат удел при процесот на идентификација на жртвите на трговијата особено деца.

НЕВЛАДИНИОТ СЕКТОР ВО БОРБАТА ПРОТИВ ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ

Невладините организации (НВО) во Македонија веќе подолго време работат на спречување на трговијата со луѓе. Тие се меѓу првите актери кои ја алармираа јавноста и властите за постоењето на трговијата со луѓе, појавата на нови трендови и потребата од заштита на жртвите.

На национално ниво НВО, лобираат за подобра заштита и ги застапуваат интересите на жртвите. Преку членството во Секретаријатот и подгрупата, граѓанскиот сектор активно учествува во градењето на политиките за борба против трговија со луѓе во Македонија и придонесуваат за применување, усвојување и дополнување во националното законодавство и Националниот акционен план (НАП). Овој сектор континуирано ја следи имплементацијата на националните и меѓуна-

¹⁸ Во јуни 2009 година донесен е Закон за социјална заштита во кој е внесена одредба (член 26 и член 31) со која се овозможува заштита на лица жртви на трговија со луѓе и формирање на државен центар за лица жртви на трговија со луѓе, член 132.

родните мерки за заштита на жртвите од трговија со луѓе и дава конкретни препораки за нивно подобрување.

Активностите коишто ги спроведуваат HBO најмногу се насочени кон превенција од трговијата со луѓе. Имено, HBO редовно спроведуваат превентивни и едукативни активности во основни, средни училишта и универзитети (работилници, врснички едукации, форум-театри), со цел, подигање на свеста на младите за проблемот на трговија со луѓе и намалување на ризикот од нивно вклучување во истата. Покрај работата со младите коишто се препознаени како најранлива популација, HBO работи и на градење на капацитетите на професионалците (полиција, социјални работници, професори, новинари), за тоа како да се идентификуваат жртвите и како да се превенира запаѓањето на потенцијално ранливите групи во трговијата со луѓе.

Активностите на HBO во областа на превенцијата и едукацијата вклучуваат и производство и распространување на едукативни и превентивни материјали за пошироката јавност, професионалците и ризичните групи. Преку моќта на печатените и електронските медиуми HBO ја подигаат јавната свест за проблемот на трговија со луѓе.

Од 2002 година во РМ постои Национална СОС телефонска линија за помош од трговија со луѓе¹⁹ која нуди: основни информации за трговија со луѓе; информација и совет за ризикот поврзан со работата во странство; разговор и совет од стручно лице; помош при враќање во матичната земја; сместување во прифатилиште, насочување кон други служби и воспоставување контакти со соодветни институции.

Големиот број на истражувања спроведени од страна на HBO по однос на прашањето на трговијата со луѓе се основа за преземање на соодветни мерки и активности на национално ниво.

Долгогодишното искуство на HBO во спрavувањето со проблемот на трговијата со луѓе, директниот контакт со жртвите и ранливите групи ги става HBO во групата експерти за прашањето на трговијата со луѓе со знаење и капацитет да одговорат на потребите на жртвите и да им помогнат.

Организираниот криминал - трговија со луѓе бара мултидисциплинарен пристап, со цел, координирање на активностите и подобрување на соработката како помеѓу невладиниот сектор, така и на релација

¹⁹ Во рамките на HBO Отворена порта-Ла Страда.

невладини организации–владини институции. Имено, формира–њето на мрежи на национално и меѓународно ниво овозможува синхронизирање на напорите за спречување на трговијата со луѓе.

ТРЕНДОВИ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ ВО МАКЕДОНИЈА

Опстојување на трговијата со луѓе, и покрај сите мерки коишто се преземаат како на национално така и на меѓународно ниво се припишува на постојаното менување на трендовите. Во овој дел од прирачникот ќе се задржиме на фактичката состојба на трговијата со луѓе во Македонија и присутните трендови.

Трговијата со луѓе во Македонија бележи подем кон крајот на деведесеттите години. Транзитните процеси што се појавија во поранешните социјалистички земји од Централна, Источна и Југоисточна Европа предизвикаа енормно движење на населението во потрага по работа и подобар живот коешто резултираше со создавање на поволни услови за развивање на трговијата со луѓе. Во тој период Балканскиот регион се карактеризираше со политичка нестабилност придрожена со воени и поствоени конфликти, бегалски кризи, зголемено присуство на Меѓународната заедница и странски мировни сили. Сите овие фактори придонесоа Македонија да стане земја на транзит и дестинација за жртвите од трговија со луѓе.

Бавната и болна транзиција којашто ја имаше Македонија со сите нејзини карактеристики како што се корупцијата, зголеменоста на организираниот криминал, високиот степен на невработеност и сиромаштија, одливот на високоедуциран кадар²⁰ беа главни причини за создавање на плодна подлога за трговија со луѓе.

До 2004 година Македонија, главно, беше користена како транзит земја за нелегално преминување преку границите и како дестинација земја за жртвите на трговија со луѓе, главно, жени од Источна Европа и првенствено заради сексуална експлоатација. Најголемиот број на жртви во периодот од 2000/2004 година беа со потекло од Молдавија, Романија, Украина, Бугарија, Русија и Белорусија. За дел од нив Македонија претставуваше крајна дестинација, додека останатиот дел, се пренесуваа

²⁰ Којшто е карактеристичен за сиромашните и неразвиени земји.

преку Македонија, Србија, Косово и Албанија во земјите од Западна Европа.

Според статистиката на ИОМ²¹ во периодот од 2000 до 2004 година регистрирани се 778 странски жртви на трговија со луѓе од кои 743 биле жени. Најголем број од нив (681) биле тргувани, со цел, сексуална експлоатација, и биле на возраст помеѓу 18 и 25 години. Во периодот од 2000 до 2004 година биле асистирани 26 македонски државјанки жртви на трговија со луѓе.

Од 2004 година нагло опаѓа бројот на странски државјанки жртви на трговија со луѓе (2003 година - 135; 2004 година-15).

Трговијата со луѓе не е статичен феномен и постојано се менува под влијание на различни фактори. Република Македонија од исклучително земја на дестинација и транзит стана и земја на потекло за жртви од трговија со луѓе.

Според последниот извештај на Стејт департментот – Трговија со луѓе 2010²², Република Македонија е :

„... земја на потелко, транзит и дестинација, за жени и деца предмет на трговија со луѓе, посебно заради присилна проституција и присилна работа. Македонските жени и деца се тргуваат внатрешно во рамките на државата. Жени и деца од Албанија, Бугарија и Косово се предмет на принудна проституција и принудна работа во Македонија во 2009 година. Македонски жртви и жртви коишто транзитираат низ Македонија се предмет на принудна проституција и принудна работа во Јужна, Централна и Западна Европа.....“

Во периодот од 2005 до 2010 година во Македонија се забележа видлива појава на внатрешната трговија со луѓе наспроти транснационалната, трговијата со малолетни лица, како и промена на *модус операнди* на трговците со луѓе²³.

²¹Second annual report on victims of trafficking in Sout-Eastern Europe 2005
http://www.iom.hu/PDFs/Second_Annual_RCP_Report.pdf

²² Во извештаите на Стејт департментот, земјите се оценуваат според Тиер класификацијата за нивните напори во спроведувањето со трговијата со луѓе. Тиер1 групата, значи дека земјата се усогласува со минималните пропишани стандарди за искоренувањето на трговијата со луѓе. Тиер 2 групата, значи листата на набљудување и во Тиер 3, се наоѓаат земјите кои во целост не ги исполнуваат минималните стандарди но работат во таа насока, или, пак, земји кои воопшто не ги исполнуваат стандардите.

²³ Користење на нови методи и средства на вовлекување и контрола на жртвите од страна на трговците со луѓе.

Година на идентификација	Полнолетни	Малолетни	Вкупно
2006	7	16	23
2007	9	28	37
2008	0	11	11
2009	2	6	8
2010 ²⁴	0	9	9
Вкупно:	18	70	88

*Табелата ја прикажува статистиката на НМУ за домашни жртви од трговија со луѓе.

Појава на внатрешна трговија со луѓе

„Годинава (2008) како и изминатава ја завршивме, речиси, со стопроцентна домашна трговија на малолетни жртви - изјава на Виолета Андоновска национален координатор за годишниот извештајот на НК 2009“.²⁵

Станува збор за таканаречена внатрешна трговија со луѓе каде што македонски државјанки, главно, малолетни се тргувани од еден во друг крај на Република Македонија, најчесто во Западна Македонија.

Голем дел од нив доаѓаат од помалку развиените делови на државата каде што се регрутираат под изговор за лажно вработување во угостителство и подоцна се пренесуваат во западните делови на Македонија каде се трудово и сексуално искористувани.

Генерално, не постојат разлики во причините коишто влијаат за појава на внатрешна или транснационална трговија со луѓе. Зголемувањето на бројот на внатрешна трговија е резултат на сиромаштијата и високата стапка на невработеност во земјата како и лошите социоекономски услови.

Во прифатилиштето на Отворена порта во периодот од јануари 2008 до октомври 2010 година биле сместени 29 потенцијални и/или жртви сите македонски државјанки внатрешно тргувани, со различна националност. Најголем број од асистираните лица 26 или 89 % се тргувани, со цел, сексуална експлоатација, 13 или 44% од лицата сексуално експлоатирани искусиле и трудова експлоатација. Според анализата, 22 лица од вкупниот број, потекнуваат од семејства со слаба економска состојба, 24 лица петходно искусиле некаков вид на насиљство во

²⁴ Јануари-октомври 2010 година.

²⁵ Извештај на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2009 година.

семејството што може да се смета за една од главните причини за вовлекување во трговијата со луѓе. Во најголем број, 21, жртвите имаат ниско ниво на образование, односно немаат завршено основно образование.

Внатрешната трговија со луѓе беше невидлива подолг период а како основна причина беше неидентификување на овие лица од страна на властите. Имено, полицијата во напливот на голем број странски државјанки премногу се фокусираа на евидентните индикатори за идентификување на жртвите на трговија со луѓе како одземени патни исправи, илегален престој, видливи траги на физичко насилиство, ограничена слобода непознавање на македонскиот јазик. Овие индикатори не се карактеристични за македонските жртви и внатрешната трговија.

Дополнително, проширувањето на ЕУ и пристапувањето на Бугарија и Романија а со тоа и воведувањето на безвизниот режим влијаеа врз менување на рутите на движење на жртвите со трговија со луѓе кои наместо во Македонија се упатуваа кон западноевропските дестинации.

Трговците со луѓе соочени со новите состојби во регионот, се свртеа кон локалниот пазар и внатрешната трговија со луѓе искористувајќи ги недостатоците на националните стратегии и законодавства за трговијата со луѓе кои во тој период беа насочени повеќе кон сузбивање на транснационалната трговија со луѓе.

Трговија со деца

Застрашувачки е фактот што жртвите на трговија со луѓе се сè помлади и помлади. Според НМУ во периодот од 2008 до 2010 година од 28 идентификувани жртви на трговија со луѓе дури 26 се малолетни на возраст од 8 до 17 години

<u>2009 година</u>	<u>2010 година</u>
25% имаат 19 години	43% имаат 17 години
37% имаат од 17 до 18 години	24% имаат 16 години
38% имаат од 14 до 16 години	11% имаат 15 години
	22% имаат 13 години

*Табеларен приказ на возрастта на домашните жртвите од трговија со луѓе според статистиката на НМУ 2009 и 2010 година (заклучно со месец октомври).

Генерално, децата се лесна цел на трговците затоа што имаат намален капацитет да препознаат ризик и да се грижат за самите себеси. Тие зависат од возрасните и нецелосно ги разбираат последиците од нивните однесувања.

Случај 1

Марина (15 години) живее со маќеата и сестра ѝ, татко ѝ е на работа во друга држава. Еден ден Марина по предлог на својата другарка и братучедот заминува во соседниот град на посета кај пријатели. По пристигнувањето во градот Марина со другарката влегуваат во колата на пријателите и заминуваат на наводна забава во викендичка надвор од градот. Марина е затворена во една соба, физички малтретирана и сексуално експлоатирана од страна на различни мажи. По неколку недели била спасена од полицијата...

Сексуалното искористување, насилиството, родителската запоставеност ја зголемува нивната ранливост. Понатаму, деца коишто биле одвоени од семејствата, нерегистрираните деца, децата надвор од образовниот процес и децата на улица се под голем ризик да западнат во трговијата со деца. Децата-жртви на трговија често доаѓаат од сиромашни семејства, со недостаток од економски и образовни можности.

Погоренаведените фактори во комбинација со родовата, расната и етничката дискриминација создаваат идеална околина за рапидно ширење и функционирање на мрежата на трговците со луѓе.

Трговија со луѓе - видови на експлоатација

Иако законот ги дефинира повеќето форми на експлоатација присутни при трговијата со луѓе²⁶, сепак, податоците говорат дека **сексуалната експлоатација** е најзастапена форма на трговија со луѓе. Ова е особено случај во 2010 година каде според МВР 71% од идентификуваните жртви се тргувани, со цел, сексуална експлоатација, а 29% само трудово експлоатирани.

Според истиот извор трговијата со луѓе, со цел, **трудовата експлоатација** во угостителски објекти е присутна но најчесто во комбинација со сексуалната експлоатација. Овој тренд е особено застапен во 2008 година кога 58 % од идентификуваните жртви се трудово и

²⁶ 418-а став 1 и 418-г став 1 од КЗ

сексуално експлоатирани. Во 2009 година имаме намалување на овој тренд којшто изнесува 28% а во 2010 година потполно отсуствува.

Иако стратегијата предвидува поголеми напори во расветлување на нови категории на трговија со луѓе споменувајќи ги принудната работа, **уличното питачење и принуден брак**, постојат мал број на идентификувани случаи со споменатите форми на експлоатација наспроти индициите дека реалната бројка е многу поголема.

Според податоци на МВР и НК, иако во помал број, идентификувани се и случаи на мажи жртви на трговија со луѓе, со цел, трудова експлоатација. Имено, во октомври 2009 година јавноста беше алармирана за случајот на градежни работници од регионот²⁷ вклучувајќи и работници од Македонија (Случај СЕРБАЗ) трудово експлоатирани во Азербејџан.

Според изјавите на работниците, условите во кои морале да живеат и работат биле многу тешки и проследени со насиљство, закани и ограничување на слободата. Покрај доцнење со исплатата на платите работодавецот не ги исплаќал во целост платите коишто биле намалувани на сметка на многуте казни кои работодавецот им ги изрекувал на работниците за нивните дејствија како во текот на работните часови така и за време на нивното слободно време. Невладините организации²⁸ подготвија и доставија извештај до националните институции и меѓународни организации за преземање на соодветни мерки и активности по случајот.

Трговците со луѓе ги искористуваат традиционалните практики на договорени бракови, коишто сè уште се присутни во одредени етнички заедници во Македонија, за вовлекување на жртви. Според податоци од МВР во 2009 година идентификувани се 4 случаи на лица тргувани, со цел, принуден брак, а додека во 2010 година МВР известува за 6 лица потенцијални жртви на трговија со луѓе, македонски државјанки тргувани надвор од земјава, со цел, принуден брак.

²⁷ Босна, Србија и Македонија

²⁸ The Case of Labor Exploitation of the Citizens of the Republic of Serbia, the Republic of Bosnia and Herzegovina and the Republic of Macedonia in the Republic of Azerbaijan - NGO ASTRA – Anti Trafficking Action, Republic of Serbia, NGO La Strada, Republic of Bosnia and Herzegovina NGO Partnership for Social Development²⁸ – Republic of Croatia

Случај 2

Селма има 13 години, живее со родителите, тројца браќа и две сестри. Најстариот брат Денис случајно се запознава со Елвис кој се претставува дека живее во Италија а е дојден за да се жени. Денис го запознава Елвис со Селма и за неколку дена родителите на Селма договораат брак.

Селма заедно со Елвис заминува за Италија, подоцна тој ја остава Селма во куќата на наводни пријатели. Тука таа дознава дека е продадена и е принудена зедно со уште три други девојчиња (коишто живеат во иста куќа) секојдневно да питачи на улиците и да извршува ситни кражби, а сите пари мора да му ги дава на газдата.

Како што е прикажано во случајот родителите договораат брак за своите малолетни деца, не само за пари, туку, исто така, со надеж дека нивните деца ќе избегаат од ситуацијата на хронична сиромаштија и ќе се преселат во место каде што ќе имаат подобар живот или повеќе можности.

Сè поголем е бројот на деца кои питачат, препродаваат и вршат разни услуги на луѓето по улиците низ нашата земја и кои се под висок ризик да станат жртви на трговија со луѓе. Според дата-базата на НМУ во 2007 година евидентирани се 13 случаи на ТЛ, со цел питачење, додека во 2008/2009/2010 година ниту еден ваков случај не е регистриран од НМУ и МВР.

Во последните години се појавија индиции за постоење на трговија со луѓе, со цел, **отстранување на органи**. За жал, овие информации не се официјално потврдени од институциите во Македонија коишто се задолжени за спречување на трговијата со луѓе. Во повеќе наврати во изминатите години во овој контекст беа објавувани новинарски текстови коишто подетално истражувале за поврзаноста и присутноста на овој феномен во Македонија.

Во истражувањето во однос на трговијата со луѓе, со цел, отстранување на човечки органи коешто беше публикувано во декември 2009 година во еден од дневните весници стои: „Иако повеќе од една деценија пациенти од Македонија патуваат во Индија, Пакистан и во други држави каде што трансплантации на бubreзи се вршат легално, полулегално или нелегално, иако наши граѓани на Интернет и во локални весници нудат бubreзи на продажба, иако во официјални извештаи пишувач дека Македонија е дел од синџирот на нелегална продажба на бubreзи, во земјава, официјално, трговија со органи - нема“.

Промена на модус операнди

Кога станува збор за методите и техниките со кои се користат трговците за регрутирање на нови жртви, може да се каже дека покрај стандардните методи трговците постојано смислуват нови и поинвентивни начини на регрутирање. Така во последно време метод којшто најчесто е користен од страна на трговците е таканаречениот **метод на љубовник** каде што, главно, љубовникот или потенцијалниот партнери е регрутатор или медијаторот во пренесувањето или во продавањето на девојката од еден во друг крај во земјата.

Случај 3

Сања 16 години и Свонко 29 години се во врска и веќе некое време и живеат заедно. Сања која беше заљубена во Свонко веруваше дека честите забавувања и сексуални контакти со наводните пријатели на Свонко за пари се само начин како да ја докаже својата лојалност и љубов кон него. Тоа што не можеше да оди никаде сама, ниту, пак, да се јави на домашните го оправдуваше со љубомора од страна на Свонко ... Сè додека еден ден тој не ја продаде на сопственикот на кафеаната каде што беше присилена да работи како келнерка, да ги придржува гостите и да дава сексуални услуги...

Трговците се поставуваат заштитнички кон жртвата понекогаш играјќи улога на љубовник, партнери, спасител, создавајќи силна емотивна врска. Ваквиот однос, предизвикува отсуство на самоидентификување кај самата жртва како жртва а подоцна во текот на кривичната постапка и одбивање на жртвите да сведочат против трговците или прикажување на идилична и нереална слика дека доброволно работела, дека условите на работа и платата биле во ред и сл.

Она што стана видливо во изминатиот период, е промена на *модус операнди* на трговците со луѓе што го отежнува процесот на идентификација на тргуваните лица. Трговците помалку користат физичко насилиство врз жртвите, слободата на движење не е многу лимитирана а и дополнително им даваат одредена минимална сума на пари на жртвите.

Воедно, трговијата со луѓе во моментот се одвива во позавиена форма, односно местата на експлоатација на жртвите се приватни апартмани, куќи, викендички, или салони за разубавување, што не беше случај во минатото кога жртвите се експлоатираа по ноќни клубови и ресторани.

Случај 4

Дрита има 16 години и е затворена во стан од зграда, постојано е врзана за кревет а устата и е затворена со леплива лента. На овој начин трговците се обидуваат да го спречат нејзиното бегство или, пак, повик за спас и да оневозможат соседите да дознаат што се случува во станот. Во станот постојано доаѓаат непознати мажи кои секуларно ја злоупотребуваат и физички ја малтретираат...

*Саше Димовски***ГЛАВА III****МЕДИУМИТЕ И ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ****МЕДИУМИТЕ ВО ПОДИГАЊЕ НА ЈАВНАТА СВЕСТ ЗА ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ ВО МАКЕДОНИЈА**

Извештаите на меѓународните организации кои ја следат состојбата со напредокот во сузбибањето на проблемот со трговијата на луѓе, Македонија ја ставаат во група земји, кои релативно добро се справуваат со сузбибање на овој проблем. Напорите на земјата за сузбибање на овој проблем и натаму доведуваат до откривање и процесуирање на случаи на трговија со луѓе, и тоа во сите форми, од сексуална до трудова експлоатација.

Во медиумските извештаи забележителни се формите на трговија со жени и деца, нивна сексуална или физичка експлоатација, како и одредени форми на трудова експлоатација кои се регистрирани кај илегално криумчарење на мигранти, што од Истокот преку Македонија се пренесуваат во земјите на ЕУ, како и случаи на можна илегална трговија со човечки органи.

Интересот на медиумите за овие состојби отсекогаш бил доста изразен. Тој тренд на чести медиумски известувања посебно се забележува по 2000 година кога се прават напори за промена на кривичното законодавство со внесување на кривичното дело „трговија со луѓе“ во основниот облик и сите подоцнежни дополнувања на оваа инкриминација.

Известувањата за случаите на трговија со луѓе заземаат значајно место и во периодот од 2003 до 2005 година кога се изречени пресуди во повеќе случаи според новото кривично законодавство, каде што казните се најмалку 4 години или најмалку 8 години затвор доколку станува збор за трговија со малолетно лице.

Според пишувањата во медиумите, се зголемува и домашната или внатрешната трговија, речиси во сите случаи за сексуална злоупотреба. Регистрирани се случаи и на злоупотреба на деца помали од 10 години.

„Мажка ја продала 8-годишната ќерка на таксист“, „Со секс на малолетната ќерка го платила таксито што ги возело до Битола“, „Брат ја силувал својата сестра и ја нудел на пријатели за пари“, „Двајца браќа од едно српско село 20 години биле робови во Кривопаланечко“, се само дел од насловите во медиумите во кои се известува за случаи на трговија со луѓе, сексуална и трудова експлоатација во Република Македонија.

Низ медиумите провејуваат и извештаи за недоволна заштита на жртвите на трговија со луѓе, за нивното сместување, ресоцијализација, безбедност во текот на судската постапка, сведочењето, како и за проблемите при остварување на оштетните побарувања.

Сепак, медиумите релативно малку ги потсетувале државните институции за ветените а нереализирани планови за целосна заштита на жртвите и нивната подоцнежна ресоцијализација, како и за гаранциите за нивната безбедност, зашто во неколку случаи жртвите под притисок на окoliniата, сведоците или обвинетите ги повлекувале првично дадените изјави, по што случајот без нивните искази завршувал без санкции.

Но, што прават медиумите на планот на информирањето за трговијата со луѓе и колку со нивното пишување можат да придонесат за вистинска ресоцијализација на жртвата, а притоа да не сторат повторна виктилизација преку објавување на нивната приказна во јавноста.

Во медиумите не се среќаваат доволно податоци за водењето на регистри за жртви на трговијата со луѓе, за тоа кои институции работат со нив за надминување на траумите, дали им се пружа соодветна правна и психо-социјална помош, или жртвите се оставени сами на себе и изложени на презир и потсмев од средината во којашто живеат.

Или, пак, често пати текстот е коректно напишан, но опремата на текстот (наслов, поднаслов, фотографии) е погрешна, навредлива, исмејувачка и предизвикува спротивен ефект од тој кој требало да се постигне со пласирање на текстот. Затоа, тука оправдано се поставува прашањето за улогата на уредниците во подготовката на текстовите и нивната едукација околу важноста на информацијата во случаите на трговија со луѓе и каква цел сакаат да постигнат со тоа што ќе му понудат

на читателот/гледачот проверена и правовремена информација, но ќе ја илустрираат погрешно со што го уништуваат новинарскиот труд и им прават штета на спомнатите личности во приказната.

Оттука, може да констатираме дека медиумите во Република Македонија настапуваат и пишуваат кампањски за оваа тема и во случаи најчесто кога има полициски акции во кои се откриени жртви на трговија со луѓе. Чести беа случаите каде што пристапот беше сензационалистички, понекогаш вулгарен, циничен и исмејувачки. Охрабрувачки е што во последен период овој тренд се напушта.

Во медиумите во последниот анализиран период, многу ретко ќе сртнете извештаи за правна завршница на случаите, за изречените казни, или за определеното обесштетување. Ова, од една страна, може да се припише на слабиот интерес на медиумите до крај да ги истражат темите за случаи на трговија со луѓе, но, од друга страна, пасивноста може да се бара и во отсуството на истражувачки дух кај новинарите кој запира уште во текот на истрагата или на главниот претрес со затворање на постапките за јавност.

Македонските новинари известуваа за судските постапки за случаи каде што беа откриени жртви на трговија со луѓе, но тој интерес беше само на почетокот по воведување на инкриминацијата со кривичното дело Трговија со луѓе. Како поминуваше времето, така се намалуваше и интересот на медиумите за следење на овие судски постапки иако случаи на трговија со луѓе се откриваат за целиот период.

Во услови на сè уште кревка демократија и често напаѓан како неефикасен правен систем, и медиумите го бараат своето место во општеството, па и тие многу пати сакаат да се истакнат со објавување на информации кои лесно ги консумираат читателите или гледачите, но, без да внимаваат целосно на последиците кои можат да бидат многу сериозни со таквиот медиумски пристап.

Тука се прават грешки, но на прашањето, дали и колку медиумите во Република Македонија придонесуваат во намалување на трговијата со луѓе треба да се одговори дека тој придонес е голем, независно од констатираниот слабости и грешки во известувањето.

Анализирајќи ги текстовите објавени во изминативе години во електронските и печатените медиуми, се гледа дека најчесто се пренесувале само полициски билтени, а речиси и да нема случај каде што

новинарите биле на лице место, ги посетиле угостителските објекти, селата или градовите каде што се откриени жртвите, ниту, пак, има истражување како е можно во еден бар повеќе пати во годината да се откриваат „илегалки“, а тој објект и натаму да продолжи да работи.

Нема истражувања ниту за случаите каде што се откриени „танчерки“ кои завршуваат со прекршочни пријави и забрана за влез во земјава за определен период, дали полицијата поседува доволно капацитети за да може во тој краток рок од откривање на девојките до нивното носење кај дежурен судија за прекршоци да открие дали има елементи на друг вид кривични дела поврзани со нивниот престој, статус, работно ангажирање?

Поради силниот меѓународен притисок за решавање на овој проблем, многу домашни, но и новинари од странство објавиле низа стории за проституцијата и трговијата со луѓе во Македонија.

Во напливот на текстови за трговијата со луѓе и на медиумите и на институциите тогаш им се поткраднати низа грешки кои влечат реперкусији во годините потоа.

И новинарите, и сите кои работеа со жртвите на трговија со луѓе, се соочија со неприспособеното законодавство, со закани, со недоволно обучени тимови во полицијата, обвинителството, судот, но и со некоординирана работа и преклопување на ингеренциите како во владиниот така и во невладиниот сектор.

Направени се низа индивидуални обуки, меѓу нив и за новинари, но понатамошната некоординираност доведе до тоа да не се користат кадрите во кои се вложувало, па секогаш се почнуваше од почеток, што ја усложнуваше работата на сите учесници.

Грешките во известувањето на медиумите кои ги третираа жените како проститутки и криминалци, ги затвораа вратите за посериозна соработка со надлежните државни институции

Максимата дека еден тим не може да сработи толку за една година колку што медиумите можат да уништат за само една минута, само се продлабочуваше, па грешките и меѓусебните обвинувања беа неизбежни. Некогаш со право, но некогаш со претерана и непотребна претпазливост. Взајмната доверба и натаму не е постигната во целост.

Медиумите трчаа по сензационализам, што е и разбираливо, гледано од новинарски аспект, додека системот беше немоќен да канализира одредени состојби кои предизвикуваа штети.

Во целата ситуација како да не се сфати главната улога на медиумите кои имаат не само информативна улога, туку и превентивна.

Но, како и да е, благодарение на медиумите се откриваа трговци со луѓе и барови каде што девојките беа присилени да се проституираат, се пренесуваа потресни изјави на жените, се пишуваше за полицајците кои беа дел од синџирот на трговија со жени. Со еден збор, преку добро или лошо информирање, медиумите ја кренaa јавната свест за проблемот.

Јас бев еден од првите новинари кој во 2001 година сними циклус телевизиски емисии посветени на трговијата со луѓе, криумчарење мигранти и проституција. Тоа е периодот кога немаше шелтер центри за згрижување на жртвите на трговија со луѓе, ниту, пак, законска регулатива што ја регулираше оваа област.

Медиумите беа критикувани дека објавуваат целосен идентитет на жртвите и сведоците, иако тие во тој период го пренесуваа само тоа што се случуваше во македонските судници. Тоа е периодот кога немаше Закон за заштита на сведоци, ниту, пак, судовите и обвинителствата правеа напор за прикривање на идентитетот на сведокот-жртва.

Сепак, од професионален и етички аспект, медиумите беа исправени и пред прашањето, дали треба да им веруваат само на исказите на жртвите, или и на обвинетите, почитувајќи го принципот на пресумпција на невиност, независно од генералната перцепција на јавноста за „ликот и делото“ на обвинетите трговци со луѓе.

Во текстовите, а посебно во насловите или најавите на телевизиите не се правеше разлика помеѓу илегалната миграција, проституција и трговијата со луѓе. Тука, најчесто почнуваа и збрките кои предизвикуваа недоумици, погрешни толкувања и објавување на приказни од кои се гледаше колку е нејасна темата за трговијата со луѓе, а малку новинари беа заинтересирани да пишуват и да се едуцираат за оваа тема.

На новинарите, како и на повеќето обични луѓе не им паѓаше на ум дека во приказните „за некои проститутки“, всушност, станува збор за кршење на основните човекови права. Без оглед на нивната возраст, потекло, образование и минато, сите тие девојки и жени, пред сè, беа

жртви. Дури и во случаите кога по своја волја одлучиле да се бават со проституција!

Жртвите кои се оштетени, фрустрирани и понижени дополнително се виктимизираат со неодговорно, јавно изнесување на информации за ситуацијата во која се затечени. Жртвите често не се прашуваат дали сакаат да се пишува за нивното искуство, посебно ако изворот има интерес да се пишува за тоа. Секако, овде се поставува и прашањето, како би постапил секој од нас во случај ако жртвата му е роднина или пријател/ка.

Жртвите се медиумски најинтересен дел од приказните за трговија со луѓе, па оттука разбираливо е што новинарите и уредниците сакаат да имаат приказна од жртвата или barem приказна за жртвата. Притоа многу малку се води сметка за ранливоста и незаштитеноста на овие лица. Овие лица се претставуваат само како пасивни приматели на услуги, жртви кои никогаш не престануваат да бидат жртви, дури ни тогаш кога ќе успеат да се извлечат од канците на трговците со луѓе. Но реалноста е дека овие лица имаат сила и потреба да ја сменат својата ситуација.

Оттука и прашањето, до каде можат да одат новинарите во своите истражувања и во случаите кога жртвите ќе се согласат да зборуваат за тоа што им се случувало.

Во вакви ситуации на новинарите не им преостанува ништо друго, освен да го применат основното правило, да го заштитат изворот, посебно кога тој може да е изложен на дополнителна психичка и физичка тортура. Во спротивно, секое непочитување на овие правила може да заврши трагично за личноста.

Но, дали се дозволени грешки?

Новинарите во своите известувања можат и да згрешат, да и наштетат на жртвата дури и во ситуации кога имаат најдобра намера да им помогнат.

Но, тоа што малку се пишува или се истражува од страна на новинарите се другите аспекти на проблемот со трговија со луѓе, кој не е врзан само за кривично-правниот аспект.

Мора да бидеме свесни дека трговијата со луѓе има негативни импликации и во други сфери како даночната сфера, здравството, туризмот и слично.

Ако се следи патот на парите треба да се истражува што им прават трговците на луѓе на нелегално заработка пари, во што ги инвестираат и на кој начин?

Повеќе од јасно е дека тие не плаќаат даноци, па оттука и прашањето колку пари губи државата од нивното неплаќање на данок? Следно е прашањето дали одредени инвеститори се повлекле од инвестирање во одреден регион затоа што на тоа подрачје се регистрирани случаи на трговија со луѓе. Тука мора да се истражува и колку проблемот со трговија со луѓе влијае на туризмот. Дали и кој би сакал да престојува во област каде што има чести случаи на трговија со луѓе?

При следење на состојбите со трговија со луѓе, новинарите мора да истражуваат и кои фирмии или луѓе може да се индиректно вклучени/поврзани со проблемот со трговија со луѓе, но поради интерес за бизнисот да го премолчуваат и да не го пријавуваат случајот? Како, на пример, дали и во кое одредено место жртвите на трговија со луѓе користе–ле фризерски или козметички услуги, или најчесто купувале гардероба.

Не ретко жртвите на трговија со луѓе имаат нарушуено здравје или боледуваат од сексуално преносливи болести. Локалните амбуланти се тие кои може и треба да алармираат за проблемот, а новинарите не смеат да заборават на нив бидејќи се важен сегмент за зачувување на здравјето во потесната околина каде што често престојуваат заболени лица кои биле жртви на трговија со луѓе.

Затоа вреден за новинарско истражување е и здравствениот аспект на проблемот околу трговијата со луѓе и овде оправдано можат да се постават неколку прашања.

Почнувајќи од прашањето како се справува здравството со овој проблем, дали и како здравството се координира со другите институции во борбата против трговијата со луѓе, дали трговијата со луѓе го зголемила бројот на сексуално преносливите инфекции, што се случува со бремените жени жртви на трговија со луѓе и нивните деца?

Важна алка која би требало да биде опфатена во сериозните новинарски истражувања во врска со овој феномен е и образовниот процес. Едукацијата мора да биде максимално застапена, па новинарите треба да истражуваат и на тема: дали и колку училиштата ги едуцираат учениците за проблемот со трговија со луѓе, дали постои посебна институција која спроведува едукации во училиштата на оваа тема, и

доколку не е така, дали е потребно да се организираат предавања за едукација на учениците на оваа тема?

Новинарите треба да истражуваат кои техники и технологии ги употребуваат инволвираните во трговијата со луѓе, вклучувајќи го и тоа со каква комуникација се служат трговците со луѓе, кои превозни средства ги користат за транспорт, мобилна телефонија, ГПС системи за следење и други прашања поврзани за комуникациите и пренесувањето на тргуваните лица.

За новинарите не помалку важни треба да бидат и аспектите на поврзаноста со политиката или односот на политичарите кон трговијата и трговците со луѓе, нивното неказнување или одолговлекување на носење на закони од оваа сфера. Со тоа се доведува во прашање и владеењето на правото, работата на судскиот систем, казнената политика и волјата за борба против овој вид криминал.

Доколку сериозно не им се пристапи на сите прашања од сите аспекти поврзани за трговијата со луѓе ние и натаму ќе говориме само за проблемите и ќе чекаме резултатите сами да се постигнат.

Неопходно е вклучување на новинарите во сите процеси и мерки што ги презема државата за справување со овој проблем, оти нема да имаат ефекти ниту едни резултати во кое било поле доколку за тоа не е информирана или едуцирана јавноста! Посебно што новинарите ненамерно преку своето нецелосно или погрешно информирање можат да нанесат такви штети за одреден случај кои понатаму тешко може да се санираат!

ПРАВНА РАМКА

ОДРЕДБИ КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА НОВИНАРИТЕ

Во делот што следува накратко ќе биде представена правната регулатива и документите кои го регулираат и насочуваат постапувањето на новинарите.

Работата на новинарите или на медиумите, генерално, е регулирана во повеќе акти, почнувајќи од самиот Устав, како највисок правен акт, кој

ја гарантира слободата на изразување, пренесување и пристап на информации и кој ја забранува цензурата.

Членот 16 од Уставот ја гарантира слободата на говорот, основањето на медиумите, но и правото на исправка или демант доколку преку медиумот е објавена неточна или невистинита информација.

Работата на електронските медиуми е регулирана во Законот за радиодифузија, додека печатените медиуми работат по закон кој е донесен пред, речиси, четири децении. Работата на електронските медиуми ја следи и санкционира Советот за радиодифузија, додека таква надлежност нема врз печатените медиуми. За нив важат казнените одредби предвидени во повеќе закони. Личната одговорност на новинарите, пак, се санкционира според Кривичниот законик на Република Македонија, каде што се поместени кривичните дела клевета и навреда сторени преку печат, радио или телевизија.

Од не помало значење за новинарите е почитувањето и на одредбите содржани во *Кодексот на новинарите*.

Кога станува збор за известување за случаи на трговија со луѓе и за почитување на правата на жртвите, новинарите мора да ги имаат предвид следните одредби:

- Новинарите треба да објавуваат точни, проверени информации, нема да прикриваат суштински податоци и да фалсификуваат документи, ќе ја почитува приватноста на личноста, освен кога тоа е во спротивност со јавниот интерес. Информирањето во случаи на несреќи, елементарни непогоди, војни, семејни трагедии, болести, судски постапки мора да биде ослободено од сензационализам.

- Во судските постапки треба да се почитува принципот на пресумпција на невиност, да се известува за сите страни вклучени во спорот и да не се сугерира пресуда.

- Новинарите не смеат да интервјуираат или да фотографираат деца жртви на трговија со луѓе под 16 години без согласност од родителите или старателите, освен ако тоа не е во согласност со правата на детето. Истото се однесува и за лицата со посебни потреби, кои не се во состојба свесно да расудуваат.

- Новинарите нема свесно да создаваат ниту да преработуваат информации што ги загрозуваат човековите права или слободи, нема да говорат со јазикот на омразата и нема да поттикнуваат на насиљство и на

дискриминација по каква било основа (национална, верска, расна, полова, социјална, јазична, сексуална ориентација, политичка..)

Дали новинарите и медиумските куки можат да ги заштитат своите сговорници по објавување на приказната, или тоа требало да го стори системот?.

Во македонското законодавство, заштитата на сведоците е регулирана со Законот за заштита на сведоци од 2005 година. Защитата на сведоците, соработниците на правдата и жртвите е регулирана и во посебна глава во Законот за кривична постапка²⁹. Предвидено е обвинителот, истражниот судија или судечкиот судија да преземат мерки за заштита ако сведоците или жртвите се изложени на заплашување, закана, освета, опасност по животот.

Законот за класифицирани информации во Република Македонија е посебно важен и новинарите мора да го познаваат бидејќи секојдневно можат и се соочуваат со пристап до документи кои се класифицирани и кои можат да им создадат проблем доколку несоодветно се објават.

Имено, овој закон ги дели информациите што се класифицирани со степен на квалификација на: интерно, доверливо, строго доверливо и државна тајна.

Важноста на класифицираните информации им создава проблем на новинарите, затоа што нивниот пристап до одредени документи е отежнат поради класификацијата, па имателите на информации, повикувајќи се на овој закон, одбиваат да ги дадат информациите, не секогаш правејќи го споредбениот тест каде е поголем јавниот интерес, што всушност е интенцијата на *Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер*. Овој закон ја обезбедува јавноста и отвореноста во работењето на имателите на информации од јавен карактер до кои право на пристап имаат сите правни и физички лица.

Објавувањето на класифицирани информации со највисок степен, строго доверливо или државна тајна, може да ги доведе новинарите до кривична одговорност, од една страна, а од друга страна, и негативно да се одрази во нивните истражувања бидејќи со соодветни документи не можат да ги поткрепат наводите изнесени во своите текстови.

²⁹ Според новиот Закон за кривична постапка од ноември 2010, ова прашање е регулирана со членовите од 226 до 233. Овој закон треба да започне да се применува во 2012 година.

ЈАВНОСТ ВО СУДСКИТЕ ПОСТАПКИ

Но, знаат ли медиумите што смеат да објават од овие постапки, и каква штета можат да предизвикаат?

Новинарите можат да присуствуваат на главните претреси во кривична постапка и на расправите во парнична постапка пред првостепените судови и на јавните седници во Апелационите судови, без обврска претходно да побараат дозвола од судот.

Според член 303 од Законот за кривична постапка (ЗКП)³⁰ главниот претрес е јавен. Членот 304 предвидува Советот во секое време во текот на претресот, по службена должност да може да ја исклучи јавноста, но тоа може да го стори САМО по сослушување на странките, ако тоа е потребно за чување на јавниот ред, заштита на моралот, личниот и интимниот живот на обвинетиот, сведокот или оштетениот. За исклучување на јавноста Советот носи решение кое мора ЈАВНО да го објави и да го образложи.

Според член 310 од ЗКП во судницата не можат да се вршат филмски и телевизиски снимања. По исклучок Претседателот на Врховниот суд може да одобри такво снимање на одделен главен претрес. Доколку медиумите имаат потреба од снимање и фотографирање во судница, потребно е да побараат одобрение од претседателот на Врховниот суд на Република Македонија кој е единствен овластен за издавање на одобрението.

И покрај одобрението од претседателот на Врховниот суд, судечкиот судија одлучува кои делови од постапката ќе се снимаат или фотографираат.

Доколку странките во постапката не се согласни да бидат снимени или фотографирани, и покрај добиеното одобрение од Врховниот суд , медиумските работници не можат да го снимаат.

Исклучок од овој став, се странките во судската постапка кои во тој момент вршат државна функција, се државни службеници, претставници на локална власт или други јавни функционери, избрани и именувани лица. Од нив не е потребна согласност за снимање или фотографирање.

³⁰ Според новиот ЗКП оваа област е регулирана во членовите од 353 до 356

Советот во судот кој заседава по конкретен предмет во кривична постапка, може во секое време, од отворање на заседанието, па до самиот крај, да ја исклучи јавноста.

Судот тоа може да го стори по службена должност или по предлог на странките. Исклучувањето на јавноста (новинарите) може да се однесува за целиот судски процес или само за определени делови од постапката, за кои одлучил Советот.

Судијата во сите случаи мора да донесе решение за исклучување на јавноста, јавно да го објави, да ги образложи причините за неговото донесување по што ќе побара од странките во судницата, освен обвинетиот, оштетениот и нивните бранители или полномошници, да ја напуштат судската сала.

Советот кој постапува по кривичниот предмет може да дозволи во судницата да присуствуваат одредени службени лица, научни работници или други заинтересирани лица и кога е исклучена јавноста, но истите ќе бидат предупредени од страна на судот дека тоа што ќе го слушнат и сознаат во судница должни се да го чуваат како тајна. Изнесувањето на детали од судница кога судењето е затворено за јавност, претставува кривично дело кое се гони по службена должност.

Доколку му се суди на малолетник, во сите случаи постапката е тајна и јавноста е исклучена. Во судницата може да присуствува малолетникот како обвинет, други обвинети или оштетени, старателот на малолетникот, неговиот бранител и органот за старателство – центар за социјални работи.

И во постапки каде што им се суди на малолетници Советот може да дозволи присуство на лица кои работат на воспитување на млади, лица кои го истражуваат малолетничкиот криминал и други научни работници. За сите нив важи обврската дека не смеат да изнесуваат детали од судскиот процес. Медиумите може да известуваат од таквите постапки користејќи информации добиени од учесниците во постапката, но во ниту еден случај не смее да се открие идентитетот на малолетникот, или да се изнесат информации за неговото живеалиште, прекар, образование, социјален статус и други информации кои можат да доведат до негово идентификување.

Но, новинарите и судиите, токму во овие случаи не секогаш наоѓаат заеднички јазик. Често, судиите под страв од тежината на предметот постапката ја затвораат од самиот почеток. Тогаш на новинарите им останува да се распрашуваат по судот и да објават информација која може да не биде целосно точна.

Затоа, неминовна е заедничка соработка помеѓу судиите, обвинителите, полицијата, невладините организации и новинарите. Во ниту еден случај не можеме да говориме дека се постигнати резултати, ако тие не и бидат претставени на јавноста, на точен, прецизен и објективен начин.

КРИВИЧНО-ПРАВНА ОДГОВОРНОСТ НА НОВИНАРИТЕ

Новинарите мора да внимаваат тоа што го пишуваат да биде точно, вистинито, проверено, поткрепено со документи, извори и изјави, бидејќи можат да се соочат со кривично гонење за сторени кривични дела Клевета, Навреда или Изнесување на лични прилики, санкционирани според членовите 172, 173 и 174 во македонскиот Кривичен законик.

Во овие два члена се предвидува одговорноста за новинарите како извршители на кривичните дела преку печат, радио и телевизија.

Гонењето се презема по приватна тужба на лицето кое смета дека е наклеветено или навредено.

Тоа што ја прави посебна судската постапката кај овие дела е тоа што товарот на докажување е на товар на обвинетиот.

Ова значи дека самите новинари, доколку се тужени за именуваните кривични дела, докажуваат дека тоа што го изнеле е вистинито, или имале основаност да поверауваат во информацијата што ја пренеле.

Во рамки на кривичната постапка тужителот може да бара отштета за нарушен углед, чест или друг вид материјална или нематеријална штета од новинарот или медиумот, која судот ја изрекува заедно со санкцијата, која е парична казна или глоба, но може штетата да се бара и дополнително во граѓанска постапка, или да се бара само штета без претходно водење на кривична постапка.

Но, за новинарите посебно важен е членот 176 од Кривичниот закон кој ги опредвидува усовите за неказнување за кривичните дела од член 172 до член 175.

Дел од член 176 од КЗ

(1) *Нема да се казни тој што навредливо ќе се изрази за друг во научно, книжевно или уметничко дело, во сериозна критика, во изшеќе на службена должност, новинарска професија, политичка или друга општествена дејност, во одбрана на слободата на јавно изразување на мислата или на други права или при заштита на јавен интерес или од другите околности на делото произлегува дека тоа нема значење на навреда или не предизвикало значителна повреда на честа и на угледот на личноста.*

(2) *Во случаите од став 1 нема да се казни тој што за друг изнесува или пронесува дека сторил кривично дело за кое се гони по службена должност иако не постои правосилна пресуда, ако докаже*

дека имал основана причина да поверија во вистинитоста на она што го изнесувал или пронесувал

(3) За изнесување или пренесување на лични и семејни прилики што е сторено во случаите од став 1, сторителот нема да се казни ако ја докаже вистинитоста на своето тврдење или ако докаже дека имал основана причина да поверија во вистинитоста на она што го изнесувал или пронесувал

...

Елена Стојановска

ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ ПРИ МЕДИУМСКО ИЗВЕСТУВАЊЕ

Кога станува збор за правото на приватност поставено на релација со правото на информираност, како и со слободата на медиумите, многу е едноставно да се заклучи дека меѓусебно се конфронтираат, дека се поставени едно спроти друго, но, главната тенденција е да се воспостави баланс помеѓу нив.

На едната страна е правото на информираност, интересот на граѓаните да бидат информирани, правото на информирање на новинарите, а на друга страна правото на заштита на приватноста, правото на заштита на личните податоци, личниот и морален интегритет на секој поединец. Фактот дека се поставени на еднакво ниво укажува на неопходноста од постигнување на баланс меѓу истите.

Основните карактеристики на демократијата - правото на информирање, слободата на комуницирање и потребата за транспарентност – не треба да ја елиминираат потребата за приватност, правото на неограничен развој на сопствената личност, правото на развој на својата сфера на приватност и правото на почитување на достоинството. Ова се гледа и во фактот дека Договорот за Европскиот устав му даде автономен статус на правото на заштита на личните податоци, исто како и на правото на слобода на печатот.

Кога станува збор за врската меѓу правото на информирање и правото на заштитата на личните податоци, битно е да се спомене дека Директивата 46/95 на Европската комисија и Советот има посебна одредба која се однесува токму на медиумите и на новинарите, а од која произлегува дека медиумите и новинарите се „привилегирани“³¹, по однос на почитување на принципите на заштита на личните податоци.³¹

Со измените на Законот за заштита на личните податоци³², Дирекцијата предвиде имплементирање на нов став во одредбата која се однесува на професионалното новинарство:

³¹ „Земите-членки ги предвидуваат исклучоците или отстапувањата од одредбите за обработката на личните податоци, што се врши само за новинарски цели или за целта на уметничкото или книжевното изразување, само доколку тие се неопходни за да се реализира правото на приватност, со правилата според кои се раководи слободата на изразувањето“.

³² Службен весник на РМ бр.124 од 20.9.2010 година.

„Одредбите од овој закон нема да се применуваат врз обработката на личните податоци што се врши за професионалното новинарство, само во случај ако јавниот интерес преовладува над приватниот интерес на субјектот на лични податоци“.

Со ова се врши допрецизирање на исклучоците на примена на одредбите од Законот за заштита на личните податоци во вршењето на професионалното новинарство во согласност со одредбите од Директивата 46/95 на Европскиот парламент и Советот.

Имено, со ваквото законско решение се обезбедува поголема заштита на приватноста на субјектите на личните податоци кога нивните податоци се обработуваат за цели на професионалното новинарство, во насока на донесување и применување на соодветна документација за техничките и организациските мерки за обезбедување на тајност и заштита на обработката на личните податоци. Се овозможува одредбите од Законот за заштита на личните податоци да не се применуваат врз обработката на личните податоци што се врши за професионалното новинарство, само во случај ако јавниот интерес преовладува над приватниот интерес на субјектот на лични податоци.

Ваквата формулатија покажува дека „привилегираната“ положба на новинарите, не значи дека тие не треба да ги почитуваат начелата за заштита на личните податоци, особено имајќи ги предвид членот 10 од Европската конвенција за човекови права каде е регулирана слободата на изразување и ограничувањата на таа слобода и Кодексот на новинарите каде во точка 7 јасно стои дека новинарот ќе ја почитува приватноста на личноста, освен кога е тоа во спротивност со јавниот интерес. Во продолжение на оваа одредба стои дека новинарот е должен да ги почитува личната болка и жалост. Идејата е во тоа да се процени кога преовладува јавниот интерес, а кога приватниот интерес на личноста.

Воспоставувањето на баланс помеѓу правото на приватност и правото на информираност е вистинска вештина особено во правен систем во кој постојат бројни исклучоци од Законот за заштита на личните податоци кои се однесуваат на новинарите. Практиката во европските држави, а и кај нас покажува дека применетата на Законот за заштита на личните податоци често доведува до забуни во толкувањето на одредбите – некогаш толкувањето е премногу рестриктивно, пристапот до податоците целосно е забранет во име на приватноста, некогаш е премногу слободно, така што правото на приватност се става на маргините во однос на јавниот интерес.

Искуството на Дирекцијата за заштита на личните податоци покажува дека медиумите најчесто отстапуваат од основните начела за заштита на личните податоци заради изнесување на лични податоци во поголем обем од она што е потребно за исполнување на целта, односно задоволување на јавниот интерес.

Во обид да ги запознае медиумите и да воспостави практика на фер и правично објавување на личните податоци во медиумите, Дирекцијата во 2008 година донесе конкретни препораки во кои се содржани начелата за заштита на личните податоци при нивно медиумско објавување.

- Правична обработка на личните податоци, односно обработка во согласност со закон или по претходно добиена согласност на субјектот на лични податоци;
- Процена на битноста на информацијата во однос на обемот на објавувањето на личните податоци и поставување на баланс помеѓу слободата на информирање и правото на приватност и заштита на личните податоци;
- Анонимизирање (заматување) на ликови, регистарски таблички и други лични податоци на граѓаните;
- Задолжително анонимизирање (заматување) на ликови и други лични податоци на малолетни лица;
- Објавување на иницијали наместо име и презиме на лицата кои се жртви на несреќи или лица против кои се води судска или управна постапка.

Во овие генерални препораки се содржани општи и посебни ограничувања.

Основниот концепт е „битност (важност) на информацијата“. Новинарите мораат да вршат процена дали објавувањето на лични податоци кои се содржани во веста е битно, односно дали и без нивното објавување ќе биде постигната целта и конечно, дали објавувањето на личните податоци е од јавен интерес или не.

Друго општо ограничување кое се однесува на новинарските активности е правото на субјектот на лични податоци да не се согласи неговите лични податоци да бидат објавени. Во случаите кога не преовладува јавен интерес за откривање на идентитетот на одредено

лице, а доколку тоа лице е дел од некој прилог, новинарот мора да побара негова согласност за објавување на личните податоци.

Посебните ограничувања се однесуваат на објавување на следните лични податоци:

Чувствителни податоци

Според Законот за заштита на личните податоци сите лични податоци не уживаат подеднаква заштита.

Постои и категорија на посебни, чувствителни лични податоци кои имаат и посебна заштита, а тоа се лични податоци кои го откриваат расното или етничко потекло, политичко, верско, филозофско или друго уверување, членството во синдикална организација и податоци што се однесуваат на здравјето на луѓето, вклучувајќи ги и генетските податоци, биометрички податоци или податоци кои се однесуваат на сексуалниот живот. Концептот на „битност на информацијата“ е особено важен во овој случај.

Секое споменување на чувствителни податоци треба да се избегнува особено ако се земе предвид дека со Законот за заштита на личните податоци е забранета обработка на посебните категории на лични податоци, освен во исклучителни случаи определени со закон.

Заштита на приватноста на домот или престојувалиштето

Новинарот не смее да влезе и да снима во домовите или, пак, да ги снима пациентите во болниците или затворениците во затворите без нивна претходно добиена согласност. Согласноста на субјектот на личните податоци е начелото кое мора да се почитува. Во случаи кога пациентите во здравствените установи или затворениците во затворите немаат целосна деловна способност, согласноста мора да се бара од нивните старатели или законски застапници.

Јавни личности

Новинарите треба да прават разлика помеѓу јавните личности „par excellence“, односно јавни личности кои извршуваат политичка функција и јавните личности кои се популарни, а не извршуваат јавна политичка функција. Доколку личните податоци кои се однесуваат на јавни личности кои не се јавни „par excellence“, не се релевантни за да се пренесе одредена вест и не се од јавен интерес, тогаш истите не треба да бидат објавени. Љубопитноста на јавноста не може да биде сфатена како јавен интерес.

Заболени лица

Здравствените податоци влегуваат во категоријата на чувствителни лични податоци, а со тоа е забранета и нивната обработка. Податоците за здравјето на граѓаните но и за јавните личности не смеат да бидат јавно објавувани. Медиумите можат да објавуваат статистички податоци во случаи на епидемии но, притоа, без да објавуваат лични податоци за заболените или починатите лица.

Малолетни лица

Лични податоци на малолетни лица не смеат да бидат објавени без соодветна заштита, односно замаглување на ликот, дисторзија на гласот и употреба на иницијали. Малолетните лица се лица со ограничена деловна способност, а со самото тоа тие не можат сами да се согласат дали одредена информација за нив ќе биде јавна или не. Согласност за објавување на лични податоци за малолетни лица мора да биде побарана од нивните родители, старатели или законски застапници, но дури и кога истата ќе биде добиена, мора да се води сметка за идните импликации од објавувањето на личните податоци на малолетното лице.

Лица против кои се води судска или управна постапка

Снимањето и објавувањето на податоци за лица против кои се води судска или управна постапка е спротивно од Законот за заштита на личните податоци особено ако се земе предвид и непочитувањето на начелото за пресумпција на невиност.

Јавниот интерес за истражните акции и судските процеси е голем и оправдан, но во секој случај медиумите мораат да обезбедат соодветно анонимизирање на лицата кои директно се инволвирали во постапките кои сè уште се во тек.

Како да се заштити правото на приватност?

Како што и претходно беше објаснето, сите одредби од Законот за заштита на личните податоци не се применуваат врз професионалното новинарство, но механизмите за правна заштита на личните податоци кои се утврдени со овој закон целосно се применливи и во случаите кога злоупотребата на личните податоци е сторена од страна на медиум.

Пријот механизам на правна заштита е **барањето за утврдување на повреда на правото на заштита на личните податоци**. Барањето се

поднесува до Дирекцијата за заштита на личните податоци, а истото може да биде поднесено од страна на:

- граѓанин кој смета дека медиумот преку објавување на лични податоци без негова согласност ги злоупотребил неговите лични податоци или
- здружение на граѓани за член кој смета дека медиумот преку објавување на лични податоци без негова согласност ги злоупотребил неговите лични податоци.

Во согласност со одредбите на Законот за заштита на личните податоци, Дирекцијата за заштита на личните податоци нема надлежност да поведува постапка за утврдување на повреда на правото на заштита на личните податоци по сопствена иницијатива или по службена должност.

Во случаи кога ќе забележи неправилности во медиумското објавување на личните податоци, Дирекцијата реагира преку испраќање на *укажување до медиумот*.

Вториот механизам на правна заштита е **иницијативата за вршење на инспекциски надзор** која може да биде поднесена од страна на граѓанин, орган на државна власт или правно лице. По поднесувањето на иницијативата, се спроведува vonреден инспекциски надзор во конкретниот медиум.

Со последните новини на Законот за заштита на личните податоци од 20.09.2010 година, секој медиум е должен да донесе документација за техничките и организациските мерки за обезбедување на тајност и заштита на личните податоци во коишто особено ќе биде разработена материјата која се однесува на чувањето и заштитата на снимените материјали и архивите на медиумот.

*Саше Димовски***ГЛАВА IV****ПРАКТИЧЕН ДЕЛ****ЗАБЛУДИ И ВИСТИНИ*****ШТО Е ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ?***

- Зошто често се греши во известувањето за случаи на трговија со луѓе, криумчарење на мигранти, посредување во вршење на проституција? Дали е тоа исто?

Медиумите не прават доволно добра разлика помеѓу правните квалификации на делото во случајот за кој пишуваат, па често пати во истиот материјал ги употребуваат како синоними и термините трговија со луѓе и проституција иако, всушност, се работи за две различни кривични дела, како и термините жртви или проститутки.

Описот на делото е потполно различен, како и заканувачките казни, па на новинарите им се советува кога ќе користат правни термини за случаите со трговија со луѓе, да ги користат правилно, без игра на зборови, колку тоа да звучи стереотипно или премногу стручно, правнички.

КОЈ СÈ МОЖЕ ДА БИДЕ ВОВЛЕЧЕН ВО ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ?

- Секој кој лесно ќе наследне на примамливите понуди за работа во странство.

- Само тие кои се толку наивни да поверуваат во рајски живот, како што им се ветува.

- Никој не може да биде на сила вовлечен и излажан, тоа се само медиумски приказни!

- Дали треба да се осудат жртвите дека самите се виновни, дека требало да размислат пред да тргнат?

Ова се прашања и коментари кои често може да се слушнат во јавноста кога се говори за трговијата со луѓе.

Новинарите не смеат да тргнат со предрасуди во приказната. Нивната цел е да го информираат читателот/гледачот дека секој може да биде жртва на трговија со луѓе, дека ексклузивноста на овој проблем не е „некаде далеку“, туку тој е многу близу, тука меѓу нас.

Не треба да се осудуваат жртвите дури и кога сте релативно сигурни дека тие со одредени свои постапки непромисленост, наивност, неинформираност, очајни потреби, придонеле да се најдат во таква ситуација. Бидејќи, колку и да постоела желба кај нив за илегална миграција или работа на црно, никој не заслужил ропски однос, трудова и сексуална експлоатација против своја волја.

ЗОШТО НОВИНАРИТЕ ПИШУВААТ ЗА ОВАА ТЕМА?

- *Затоа што приказната е лесно прифатлива за публиката и може лесно да се пласира на насловните страници.*

- *Не треба многу напор за да се дојде до таква приказна зошто доволно е да имате само добра изјава на жртвата.*

- *Инволвираните не реагираат на приказната бидејќи се плашат да не бидат откриени или да не се пишува повеќе за нив.*

-Жртвите кои поминуваат низ правната процедура во тој период немаат време да следат за што сè известувале медиумите.

Или, пак, новинарите пишуваат за оваа тема, затоа што се залагаат за владеење на правото и се обидуваат да го свртат вниманието на јавноста кон проблемот?

Од претходно спомнатото може да се заклучи дека овој вид приказни лесно се пласираат, не треба поголем напор за нивно истражување, ниту поголема опасност дека ќе се соочите со казни или деманти, бидејќи луѓето за кои пишувате во тој период се толку ранети, па тешко дека ќе се охрабрат да се расправаат со медиумите.

Но, во сите прилики, независно од ситуацијата, новинарите не смеат да гледаат на тоа, единствено, како на добра приказна. Вистинскиот професионален новинар би требало да биде барем малку загрижен а главната мотивација за објава на ваков вид текст да му биде насочена кон алармирање на јавноста, свртување на вниманието или подигање на колективната свест за проблемот.

МОЖНИ ЗАМКИ

КОИ СЕ НАЈЧЕСТИТЕ ГРЕШКИ ШТО ГИ ПРАВАТ НОВИНАРИТЕ?

- *Објавуваат целосен идентитет на жртвата.*
- *Објавуваат податоци за жртвата кои лесно може да ја идентификуваат (каде живее, што работела, социјален статус).*
- *Се објавуваат фотографии.*
- *Се објавуваат искази на сведоци од истрагата кои можат да го нарушаат процесот на фер и правично судење.*

Сите овие податоци, несомнено, ќе ја направат новинарската сторија помоќна, по читана, повпечатлива. Но, доколку таа се пласира со целосен идентитет на жртвата, нејзина фотографија, место на живеење, социјален статус, работа или други карактеристични информации за нејзиниот статус, тоа може да и нанесе дополнителна штета на жртвата, нејзина повторна виктимизација, како и да ја доведе во сериозна опасност нејзината лична безбедност.

Затоа, овие неколку наброени информации мора секогаш да се имаат предвид, кога се работи на ваков вид на стории.

КАКО ДА СЕ ИСТРАЖИ ПРИКАЗНА ЗА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ, А ПРИТОА НАЈМАЛКУ ДА СЕ ЗРЕШИ?

- *Новинарот мора секогаш темелно да се подготви за темата (Оваа постапка е мошне важна. Никогаш не бидете сигурен дека знаете сè. За добра приказна, во весник, на радио, телевизија или за веб-издание, сурфајте на Интернет, побарајте дополнителни локални информации, брифирајте се. Само така ќе имате шанси подгответи да го реализирате зацртаниот план).*

- *Новинарот мора да дефинира што знае, а што уште треба да открие (откако ќе се подготви, мора да направи план кои информации ги знае и му се достапни од редакцијата, што треба да истражи на терен, а што дополнително во институциите. По селекцијата на информациите ќе знаете дали имате приказна во случајот!)*

- *Консултирајте се со колегите кои работеле на вакви случаи или погледнете ги нивните приказни (консултацијата е важен дел од начинот на работа и затоа не срамете се да побарате совет од колегите).*

- Детектирајте каде грешеле другите, за да не ги повторите истите грешки. Внимателно прочитајте ги приказните на колегите, детектирајте ги нивните слабости кои ќе бидат плус за вас.

КОЈ СÈ МОЖЕ ДА БИДЕ ИЗВОР НА ИНФОРМАЦИИ?

- Дефинирајте листа на извори и истражувајте кој уште знае за темата трговија со луѓе, за случајот, кој може да разговара со вас, кој може да ви биде официјален извор, кого би го користеле како анонимен извор, и дали има потреба за таков извор?

- Секогаш мора да имате издржано и логично објаснување зошто сте го користеле тој извор.

При користење на изворите секогаш имајте на ум дека тој што говори пред вас, што ве брифира, што ви соопштува можеби има своја цел и преку вас се обидува, да ја протурка неговата цел до голем број луѓе.

Трудете се секогаш да останете надвор од нечии шеми. Затоа не чекајте соговорникот да ви каже „сè“! Прашувајте го, прекинувајте го, обидувајте се да го испровоцирате за да ја изместите приказната што тој ја зацртал за да ви ја претстави. Преку вкрстени прашања упатени кон луѓе кои ги знаат кривично-правните настани околу трговијата со луѓе за кои вие се интересирате, трудете се да ја проверите приказната од повеќе странични извори, доколку на главниот извор не можете да му поклоните целосна верба.

Вашите извори можат да бидат: усни, писмени или личен увид преку работа на терен, истражување .

КАКО МОЖЕТЕ ДА ПРОНАЈДЕТЕ ИЗВОРИ КОИ БИ ВИ ПОМОГНАЛЕ ВО ИСТРАЖУВАЊЕ НА СТОРИЈА ЗА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ?

- Обидете се да изградите сопствена мрежа на извори, соработници-известувачи за темата која сакате да ја истражиш, потсетете се кој од постарите соработници може да ви биде релевантен соговорник/извор и за оваа тема? Одвреме-навреме контактирайте ги изворите што сте ги имале, зашто не знаете кога, од кого и што можете да дознаете како релевантна информација или идеја за нова тема.

- Следете го патот на парите. Тоа ви е многу важен извор. Посебно ако истражувате трговија со луѓе, внимавајте што сè поседува или купува тој што тргувал луѓе, дали се занимава со друг

бизнес кој може да му биде само покритие. Секогаш еден извор нека ве води кон друг.

- *Секогаш од изворот што го користите побарајте да ви даде и документи за неговото тврдење, или да ве упати до документите и каде можете да ги најдете.*

- *Писмените документи често се совпаѓаат со усните кажувања, и тоа може да го забави вашето истражување, но никогаш не се откажувајте лесно од едниот или другиот извор, пишан и говорен.*

Една од грешките што ги прават новинарите, е и слабото користење на писмени документи како извор на информација/сознание. Документите треба максимално да се користат и да се искористи можноста која ја дава Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер, за да се добијат што повеќе пишани материјали .

Секогаш имајте на ум дека може да најдете информации кои многу можат да ви помогнат и на Интернет, во книги и публикации, во научни и стручни трудови, странски изданија на весници, статистички податоци, документи од меѓународни институции кои соработуваат со националните или локалните власти.

Иако навидум тоа се досадни и сувопарни информации, никогаш не бидете сигурни дека во нив нема да најдете вистински „бисерни“ информации.

КАКО ДА ГИ КОРИСТИТЕ УСНИТЕ ИСКАЖУВАЊА/ИЗВОРИ?

- Со усните извори треба да бидете внимателни, но и да бидете критични кон нив. Прашајте ги за мотивите, зошто сакаат да разговараат со вас. Доколку не можете да го проверите кој било дел од усното кажување, повлечете се од него. Од кои било причини, ако, сепак, решите да го објавите, потенцирајте дека станува збор за податок кој не можел да биде проверен.

- Заштитете ги своите извори без оглед за кого се работи. Секогаш јасно разграничете што можете да цитирате, а што да користите без цитирање, па дури и без спомнување на изворот. Посебно штитете ги „слабите“ извори кои не можат сами да го сторат тоа (болни или тие кои не се свесни какви последици може да предизвика нивното настапување во јавноста)

- Не дозволувајте „јаките“ извори да манипулираат со вас. Не прифаќајте уцени од типот дека ќе ви дадат неофицијална информација,

ако се откажете од информацијата што ја барате официјално. Предупредете ги дека ќе ја објавите сторијата без оглед на нивниот став.

- Обидете се со атрибуирање што поблиску да го посочите изворот од кого ви зависи веродостојноста на приказната (висок владин функционер, полициски службеник, извор од истрагата)

- Имајте на ум дека кога истражувате случаи на трговија со луѓе, организиран криминал, корупција, некои моќни, неретко и корумпирани извори вашата истрага можат да ја сметаат како закана за себе и за својата позиција.

- Прибирање на информации од извори на кои лажно им се претставувате или тоа го правите тајно, не е дозволено. Исклучок може да биде само во случај ако имате многу важна информација чие објавување може да придонесе за општо добро или да спречи зло. Во сите други случаи, со манипулирање или лажно претставување, ќе го изгубите кредитibilitетот и кај соворниците – изворите, но и кај колегите и јавноста.

- Бидете внимателни во примање и предавање на информациите бидејќи не сте сигурни кој сè може да ве изманипулира и за која цел. Информацијата е моќно орудие, затоа не дозволувајте му никому да манипулира со него преку вас. Еден навидум обичен пример од полициски брифинг дава јасна слика за тоа како може и лубето за кои сметате дека ви се пријатели да ве изманипулираат. Еве како постапиле тројца новинари кои биле на ист настан, редовен полициски брифинг:

Пример 1:

Првиот новинар го препишува полицискиот билтен поделен на брифингот, тој или уредникот додава наслов: „Повторно уапсени проститутки“, страницата е пополнета и сите задоволни од сработеното заминуваат на пијалак!

Пример 2:

По полицискиот брифинг вториот новинар заминува на пијалак со извор од полицијата, негов близок пријател, кој му „сервира“ своја приказна во која додава свои детали што не ги знаат другите, за приказната која им била претставена на брифингот, вклучувајќи тута и пресметка со своите колеги. Пикантериите се објавени во весникот, новинарот е задовolen што има „добрите“ брифери во полицијата, и задовolen од сработеното продолжува на пијалак со колегите не размислувајќи за последиците и штетите што ги предизвикал неговиот текст, затоа што неговиот пријател го искористил и преку него испратил одредени пораки и пласирал полуинформации.

Пример 3:

Третиот новинар по полицискиот брифинг заминува на терен, истражува, се распрашува, интервјуира, му се закануваат, бараат приказната да не се објавува. Сепак, работата е завршена и објавена, приказната е пофалена, новинарот постојано го бараат, но не за пијалак! Но, тој е сигурен дека главоболката на крајот од денот не му е од пијалаци, туку од напорна, макотрпна и професионална работа!

НА КОГО МОЖЕТЕ ДА МУ ВЕРУВАТЕ?

- Дали може да му верувате само на официјалниот извор, полицијата, обвинителството, судот или треба да поклоните верба и во исказите на жртвата, обвинетиот, на невладините организации, на очевидци на настанот?
- или
- Не треба целосно да му верувате никому, сè додека сами не ја истражите приказната и додека не се убедите дека имате доволно информации за да го пласирате во јавноста вашето истражување?

Новинарите во принцип треба да се скептици кон секоја информација што ја добиваат посебно кога се работи за кривични случаи, коруптивни зделки, злоупотреби. Повеќе од јасно е дека во такви случаи секој сака да манипулира со медиумите, трудејќи се да се прикаже во што подобро светло. Затоа, во сржта на новинарството е максимата „не верувај – проверувај“!

Не само во случаите на трговија со луѓе, туку за секоја информација што планирате да и ја пласирате на читателската или публиката што ве гледа, проверувајте! Само на тој начин ќе се заштитите и себе си, и вашиот извор, но и луѓето на кои се однесуваат информациите.

Пресумпцијата на невиност е најважниот дел од новинарската работа. Секогаш бидете внимателни во пренесување на информацијата и не донесувајте вредносен суд дали некој е крив или не. **Тоа што за некое лице има поднесено кривична пријава, се спроведува истрага или има подигнато обвинение не значи дека лицето е виновно сè додека судот не го утврди тоа.**

Навистина, ниту една ослободителна или осудителна пресуда немаат таков ефект, каков што може да предизвикаат медиумите со првичното пласирање на информациите. Доволно е кое било лице да биде прикажано со целосен идентитет како го спроведуваат со лисици на

рацете во судот и коментар дека тој е виновен, за јавноста да биде убедена во неговата вина.

Понатаму, излишна би била секаква судска одлука која може и да не утврди вина. Судот на јавноста формиран врз основа на напишаното во медиумите е посилен од која било судска одлука. Никој од нас поединечно не може да ги убеди граѓаните дека не е виновен, затоа што тие веќе виделе на телевизија или прочитале во весник дека тој е уапсен и обвинет за одредено кривично дело!

БИДЕТЕ ВНИМАТЕЛНИ ПРЕД КОГО ШТО ЗБОРУВАТЕ

- Не бидете параноични, но никогаш не изигрувајте херој на денот доколку не сте сигурни пред кого раскажувате детали.
- Не им раскажувавте ниту на колегите што ќе работите и каде ќе истражувате. Сторете го тоа откако ќе ја објавите приказната.
- Не зборувајте со таксистот кој ве вози, со локалната полиција или со други лица кои можат да влијаат понатаму на вашето истражување, бидејќи никогаш не сте сигурни кој со кого соработува и каква функција има во евентуалниот криминален круг.
- Имајте партнер истражувач кој ќе знае што правите и кој би можел да ви помогне.

Овие совети имајте ги секогаш на ум доколку решите да правите сериозно истражување за трговија со луѓе. Не заборавајте дека зборуваме за тешки форми на криминал каде што се вртат големи суми на пари, па секој обид за уништување на валканиот бизнис нема да ги остави рамнодушни трговците со луѓе.

Конспирацијата во обработка на овие теми е повеќе од потреба. Правилото да не ги раскажувате информациите кои сте ги дознале пред да ги објавите е круцијално и може да ја направи разликата меѓу помагање на жртвата, разоткривање, спречување на трговијата или, пак, упропастување на можноста да се стори истото. Затоа, бидете потполно дискретни и потпирајте се исклучително на услугите и помошта на колега кој ќе ви биде партнер во истражувањето и кој ќе знае што работите.

КОЈ ИМА ИНТЕРЕС ПРИКАЗНАТА ДА БИДЕ ОБЈАВЕНА, А КОЈ НЕ?

- Ги пресметавте ли можните ризици?
- Дали колегите, полицијата, политички или друг вид центри на моќ би сакале да се објави таква приказна?

Навидум теза за која веднаш може да речете дека нема потреба од таков страв во Македонија. Но, напротив, многу случаи од практиката покажуваат дека во трговијата на луѓе се вклучени припадници на полицијата или друг вид локални и државни функционери, без чија заштита и прогледување низ прсти некогаш не е можно ваквото незаконско криминално функционирање.

Ова треба да ве натера да размислувате кој сè не би сакал да биде објавена приказната. Тоа може да биде дури ваш колега, уредник, извор од полицијата со кого можеби соработувате, разни центри на политичка, бизнис или криминална моќ, на кои објавувањето на таква информација може да им нанесе штета.

Бидете свесни дека влегувате во ризик со таквиот вид на истражување, но никогаш не се откажувајте доколку располагате со проверени информации, бидејќи вие го имате в раце многу помоќното оружје, медиумот.

Затоа, секогаш потенцирајте ги опасностите со кои сте се соочиле во текот на истражувањето, а доколку добиете закани, за тоа веднаш известете ја јавноста и надлежната полиција. Секој може да се обиде да ве спречи, но вие мора да го издигнете проблемот на повисоко ниво и да ја известите јавноста, публиката за која работите, со што ќе му дадете на знаење на заканувачот дека немате намера да молчите и да ги поднесувате неговите закани. Само со таков пристап многу полесно ќе ги елиминирате потенцијалните закани.

КАКО ДА ГО НАПРАВИТЕ ИНТЕРВЈУТО СО ЖРТВАТА?

- Без разлика дали пред вас имате на располагање пет минути или цел ден за да го направите интервјуто, секогаш истражувајте за темата што ви е дадена, пребарувајте на Интернет, обидете се да дознаете повеќе детали за личноста со која сакате да разговарате, прочитајте ги судските списи доколку ги има и секогаш добро подгответе се! Само во таков случај може да бидете убедени дека ќе направите добро интервју.

Потрудете се да ја стекнете довербата на лицето кое го интервјуирате, не бидете агресивни, објаснете му дека сте професионално заинтересирано лице и дека немате приватни мотиви.

- Никогаш не им ветувајте на жртвите нешто за кое сте сигурен дека нема да го исполните (подароци, помош на судење, помош од трети лица кои ги познавате).

- При интервјуто со жртва на трговија со луѓе, внимателно одберете ги прашањата за да не се случи жртвата да ве почувствува како нејзин мачител, кој не прашува туку ја обвинува. Избегнувајте ги прашањата кои навлегуваат во интимата на соговорникот.

- Поставувајте кратки и јасни прашања, не провоцирајте и не употребувајте прашања од типот: Колку партнери имала вкупно? Колку во една вечер? Што барајте од неа клиентите?

-Можеби ќе добиете одговор на вакви прашања, но не заборавајте дека на тој начин повторно чепките во раните кои не се залечени и кои сè уште се многу болни, со што ја доведувате жртвата пред повторна виктимизација!

-Многу е важно да знаете на кое место да го направите интервјуто, бидејќи тоа може да биде многу важно за соговорникот, обезбедете пријатна атмосфера и сигурна просторија или место, каде што нема да бидете прекинувани.

- Доколку жртвата е малолетна на интервјуто мора да присуствува родител или законски старател.

Таблоидизација на медиумите: Вечното тројство три „С“ СЕКС, СПОРТ, СКАНДАЛИ

Постојните дебати кои се водат околу етиката на медиумите и новинарите и начинот на известување, начинот на објавување на фотографии, се косат со сè популарното ТРИ „С“ кое длабоко навлезе и во Македонија. Секс, спорт и скандали се вечните теми кои ги продаваат весниците или ги прават погледани телевизиските термини.

Прашањето дали новинарите треба да застанат на вкусот или барањето на публиката, или тие треба да го одредуваат вкусот на гледачката и читателската публика, уште долг период ќе биде предмет на дебати и спротивставени мислења.

Сепак, независно, од сè поприсутната таблоидизација на етерот и медиумите, мора да се почитуваат основните новинарски принципи и секогаш да се знае во кој медиум каков вид на информација може да се пласира. Таблоидизацијата на медиумите не смее да ги зафати сите сфери на известување. Таа е дозволена за естрадата, јавните личности, спортот и до некаде политиката. Во сè друго, **принципите на професионалност, етичност, почитување на постулатите на известување, но и на почитување и заштита на интегритетот на луѓето** мора да биде на прво место.

ПОСТАВУВАЈТЕ СИ ГИ ВИСТИНСКИТЕ ПРАШАЊА ЗА ДА МОЖЕ ДА ДОНЕСЕТЕ ИСПРАВНИ ЕТИЧКИ ОДЛУКИ

- Што знам, а што треба уште да знам?
- Која е мојата цел како новинар?
- Кои се моите етички принципи?
- Која организациона политика и професионални правци би требало да се земат предвид?
 - На кој начин би можел да вклучам и други луѓе, со други претстави и идеи во текот на донесувањето на одлуката?
 - Можам и треба ли да платам за приказната? Да платам за интервју со жртвата?
 - Имам ли близки луѓе кои на оваа проблематика работат професионално, во полиција, суд, НВО на кои би можел да им наштетам?
 - На колку и на кои луѓе потенцијално негативно може да се одрази мојот текст? Дали тие, главно, се меѓу жртвите и нивните семејства?

Под притисок на глобализацијата и создавањето на медиумските конгломерати, мора да се заостри прашањето на етиката кај новинарите, бидејќи тие сега се наоѓаат во сферата на вносниот бизнис кој има многу мала врска со етиката и со сопствените принципи и убедувања.

Проблем претставува и уредувачката опрема на текстовите, сторите, која не ја прават новинарите, а која во голем дел може погрешно да ги претстави работите со избор на несоодветен наслов, фотографија или техничка опрема.

Уредниците, пак, се наоѓаат помеѓу новинарите и сопствениците на медиумите и разбираливо работат во интерес на сопствениците и на profitot, истовремено, неоправдано газејќи ги новинарските стандарди.

КОМЕРЦИЈАЛНИОТ НАД ЈАВНИОТ ИНТЕРЕС

Имате ли приватни мотиви за истражување и пишување на оваа тема?

Доколку на ова прашање добиете одговор дека можете приватно да заработка пари, да стекнете друга корист за себе или за друг, тогаш најдобро е веднаш да се откажете од пишување и истражување.

Никогаш не дозволувајте приватниот, комерцијален интерес да го ставите над јавниот интерес, кој како медиуми и новинари имате сериозна обврска да го негувате и поддржувате!

Секогаш внимавајте на:***- Принципот на пресумпција на невиност***

Овој дел, всушност, е најпроблематичниот во текот на секое известување, независно дали станува збор за трговија со луѓе или која било полициска и судска постапка. Новинарите често знаат да го повредат овој принцип и преку начинот на известување поради недоволно внимание да прејудицираат нечија вина.

Мора многу да се внимава при известување на полициски апсења, истраги и судења бидејќи пресумпцијата на невиност е основно човеково право загарантирано со сите национални и интернационални инструменти, и неговата повреда повлекува сериозни правни последици а дополнително штетата која на овој начин ќе се нанесе често не може да се отстрани ниту со изрекување на ослободителна пресуда.

- Опасноста да откриете идентитет на заштитен или загрозен сведок и да се доведете во опасност кривично да бидете гонети.

Промените на македонското законодавство оваа област ја регулираат прилично строго, па за откривање на идентитетот на заштитен или загрозен сведок се соочувате со затворска казна најмалку од 4 години затвор! Новинарите како известувачи или истражувачи не се ослободени од оваа обврска, па честото седење во судница и известување за ваков вид на случаи е доволен аларм за внимателност, зашто многу лесно може да ја загрозат безбедноста на заштитениот сведок, а себеси да се изложат на кривична одговорност.

- Опасност да ја загрозите истрагата, да ги доведете во опасност луѓето кои работат на одреден случај, но да се доведете во опасност и себеси

Внимателно истражувајте и бидете претпазлив во пласирање на информациите. Потребата да се биде прв и ексклузивен не значи дека се дозволени грешки, чии последици потоа тешко можат да се отстранат. Во известувањата за трговија со луѓе, но и за сите судски постапки треба внимателно да се користат термините осомничен или обвинет, и не смеете однапред да сугерирате вина.

Соработувајте со истражниот судија³³ и барајте ги од него основните информации кои може да ги пласирате: опис на кривично правниот настан, против колку лица се поднесени кривични пријави, дали е отворена истрага, дали е определен притвор и во каква форма. Овие информации секогаш треба да ви бидат достапни, како основа за вашата информација или подоцнежното истражување. Ако се придржувате на принципот на проверена информација, квалитетот на пласираната информација нема да изостане.

Информации од овој вид се посебно чувствителни во случаи на внатрешна трговија со луѓе каде што средината веднаш ги идентификува и ги стигматизира жртвите. Затоа со голема внимателност мора да се пристапува кон пласирање на информациите на оваа тема со кои располагаат новинарите.

³³ Според новиот ЗКП – со јавниот обвинител

ШТО ПО ОБЈАВУВАЊЕ НА ПРИКАЗНАТА?

Дали работата на новинарот застанува само на објавување на приказната или продолжува со известување за случајот од судската постапка, за казните, расветлување на случајот, истражување на дополнителни информации за слични случаи?

Ова е многу сериозно прашање кое треба да си го постави секој новинар, секоја редакција, секој медиум, посебно ако приказната може да има лични последици за лица спомнати во истражувањето или последици во определени општествени сфери.

Ниту една тема за која претходно бил потрошен сериозен труд за истражување не смее да заврши само со објавување на една приказна, ниту, пак, да не се следат ефектите што новинарскиот труд може да ги предизвика во општеството.

И најважно, никогаш не смеете да се откажете по првата приказна, и да ги заборавите луѓето поради кои настанала приказната.

Ова посебно е важно во истражување на случаи на трговија со луѓе или други форми на ранливи категории граѓани за кои се пишува и истражува.

АНАЛИЗА НА СЛУЧАИ

СТОТИНА ДЕВОЈКИ РАБОТЕЛЕ НА ЦРНО ВО ГОСТИВАРСКО

<< Во Гостиварско годинава полицијата спровела 17 акции во угостителски објекти, кафеани и барови, при што открила 96 девојки кои работеле на црно. Од нив, 61 девојка биле државјанки на друга држава, а 35 девојки од нашата држава. Најбројни биле девојките од Албанија, Србија и од Бугарија, но имало и од источниот дел на земјава. Според статистиката, повеќето девојки биле на возраст од 18 до 45 години. Три од затекнатите девојки биле малолетни. Надлежните преземаат мерки за откривање на евентуална нивна инволвираност во проституција или во трговија со луѓе.>>

Коментар: Ова е еден од анализираните новинарски текстови, каде што новинарот само ја пренел полициската статистика соопштена на брифинг, без да покаже каков било интерес за обработка на темата и за пишување на истражувачка сторија. Веста која е пласирана во 10 реда е основа за покренување на многу прашања за стории околу трговија со луѓе што во овој случај не е сторено. Новинарот бил само трансмитер.

Вака објавената вест би била коректна доколку понатаму се продолжи со истражување и анализирање на податоците што се соопштени, но тоа не е сторено.

ПОЛИЦАЕЦ, МАКРО НА МАЛОЛЕТНИЧКИ

<< Илчо Стојанов (32), вработен во МВР, создал група што киднапирала две девојки од Источна Македонија, а потоа ги принудила на проституција во Гостиварско.

Полицаец вработен во посебната единица на МВР организирал седумчлена група која пред неколку дена грабнала две малолетни девојки од Источна Македонија и изминативе четири дена ги принудувала на проституција во Гостивар.

Случајот е решен откако една од девојките успеала да се јави кај нејзиниот татко кому му кажала што се случило. По телефонскиот разговор со ќерката групата контактирала со таткото и побарала 20.000 евра за да го ослободат малолетното девојче.

МВР вчера информира дека седумчлената група ја формирал Илчо Стојанов, вработен во Посебната единица за надворешно обезбедување на амбасади. Групата имала цел да киднапира девојки кои потоа насилино би биле принудувани да даваат сексуални услуги на клиенти од кои тие би наплаќале по неколку илјади денари. За кривичните дела трговија со малолетно лице и организирање група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе, трговија со малолетно лице и криумчарење мигранти полицијата поднесе пријави против Илчо Стојанов (32) од Велес, вработен во МВР од 2002 година, Алберт Садики (26) од Копер - Словенија, Јанче Столески (24) од Гостивар, Благојче Вучевски (33) од Велес, К.Е. (33) Б.В. (31) и Т.Ѓ. (22), сите од Гостивар.

Истражен судија на приведените им изрекол притвор. >>

Коментар: Пример за новинарски текст каде што се направени низа грешки и повреди во делот на пресумпција на невиност и селективност која новинарите не смеат да ја прават. Уште во насловот, повикувајќи се на полициските сознанија новинарот го објавува целосниот идентитет на уапсениот, неговата работна позиција, местото на живеење. Се потенцира местото од каде што се девојките и други карактеристики кои лесно можат да доведат до нивно идентификување.

Следната новинарска грешка е селективноста во објавување на идентитетот на осомничените. На дел е објавен нивниот целосен идентитет, додека дел се наведени со иницијали. Што е разликата помеѓу уапсените и зошто новинарот одлучил едните да ги објави со име и презиме а другите со иницијали?

ПРИТВОР ЗА ПРИВЕДЕНИТЕ ОД „АЛБАТРОС“

<< Истражен судија од скопскиот суд им изрече мерка притвор во траење од по триесет дена на 14 осомничени кои во понеделникот беа уапсени како дел од меѓународен канал за трговија со луѓе и криумчарење мигранти. Меѓународната група криумчарела мигранти од Албанија преку Македонија во Грција. Уапсените се товарат за криумчарење мигранти, организирање група за трговија со луѓе и трговија со малолетно лице. Приведените со примената на посебните истражни мерки биле следени изминативе шест месеци во акцијата што полицијата ја нарече „Албатрос“.

Криминалната група за ова време во 50 наврати пренела 120 мигранти на кои за услугата им била наплаќани сума од 2000 до 2.500 евра по лице. Апесењата почнале во струшкото село Велешта, каде што се приведени братот и внукот на Дилавер Бојку, Башким (40) и Бесфорд (19) Бојку, Фљамур Даути и Агрон Каба, кој сега има идентитет како Енвер Љути. Покрај лицата од Велешта приведени се стружаните К.Н.

и И.А., кичевците З.Ш. и И.М., битолчанецот А.П., П.З., П.Б. и В.М., тројцата од Скопје, Д.В. од Охрид и А.Г. од Гевгелија. По нивното приведување бил извршен претрес во нивните домови и на локал, каде што биле собрани дополнителни докази - пари, оружје и дрога. Покрај 14 приведени полицијата трага по 5 други лица кои се дел од групата, а се во бегство. >>

КОМЕНТАР: Уште еден пример за новинарски текст во кој не се почитува правото на пресумпција на невиност, дел од уапсените се спомнуваат со целосен идентитет, дел и натаму се објавуваат со иницијали, а во текстот се споменува дека еден од уапсените е брат на Д.Б. податок кој апсолутно е непотребен во ваква форма на текст, доколку нема индиции дека и братот бил инволвиран во делото, а според текстот кој се повикува исклучително на полициски информации, не е понудена каква било поврзаност помеѓу уапсениот и неговиот брат.

МАЛОЛЕТНА ПРИЛЕПЧАНКА ЖРТВА НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

<< 16-годишно девојче од Прилеп, година неколку месеци било инволвирано во синџирот со трговија со луѓе. Девојчето кое било жртва на овој организиран криминал, за среќа било откриено од полицијата, па во соработка со центарот за социјална работа тоа било вратено во нормален живот, на задоволство и на родителите - потврдуваат од центарот.

Но, ова не е единствен случај. Минатата година, според информациите биле откриени 3 случаи во кои жртви на трговијата со луѓе повторно биле малолетни девојчиња. Како што велат од центарот организаторите на овој бизнис, најпрвин ги ангажираат малолетничките да работат во прилепските кафеани како келнерки, потоа ги носат во Битола, Скопје и Гостивар. Малолетничките максимално се злоупотребени за ситни пари, додека т.н. газди профитираат. Оваа и појавата на зголемен број на случаи со педофилија, семејно насилиство и сексуална злоупотреба на малолетниците во последниот период според оценките на надлежните загрижува.

Жртвите во најголем број случаи се малолетни почнувајќи од 12-годишна возраст. Со цел, нивна превентивна заштита невладиниот Центар за граѓанска иницијатива во Прилеп спроведува проект за едукација на учениците, во којшто се опфатени три пилот-училишта од рурална и градска средина. Во идната учебна година ќе се спроведе и настава на класниот час, а учениците вклучени во проектот велат дека може да ги препознаат актерите на овој организиран криминал.

„Може да го препознаеме по тоа како се однесува. Таквите луѓе секогаш не се пријатни. Тоа е опасен чин и затоа треба да знаеме како можеме да препознаеме еден трговец доколку ни понуди работа“.

На територијата на целата држава лани биле евидентирани 7 случаи на жртви на трговија со луѓе. Националниот механизам за упатување на жртви на трговија со луѓе, велат од министерството, работи интензивно на сузбибање на овој нелегален бизнис. Досега со неповратни средства се ресоцијализирани 30-тина жртви. Тие отвораат свои приватни бизниси, па веќе дел од девојките работат како фризерки, сопственички на цвеќарници, на објекти за брза храна. >>

КОМЕНТАР: Пример на добро новинарско известување од локална средина, во случајов Прилеп, кое може да има голем ефект и без спомнување на иницијалите на девојчето, ниту податоци за нејзината семејна или национална структура или што било друго што може да доведе до нејзина идентификација. На овој начин, новинарот се обидел да алармира за проблемот, а притоа да не наштети никому од ранливите групи на кои се однесува сторијата.

КАДЕ ИСЧЕЗНУВААТ МАЛОЛЕТНИЦИТЕ?

(текстот што следи е радиоизвестување)

<< Исчезнувањето на две малолетнички и на момчиња од Кумановско, го отворија прашањето за можна трговија со луѓе. Во Македонија, ноќните барови, бизнис-агенции и јавни куќи се најчестите локации во кои се откриваат жртвите на трговија со луѓе. Според податоците најчести жртви на овој криминал се млади девојки од 14 до 24 години, кои потекнуваат од семејства со низок животен стандард и од рурални средини.

Две малолетнички исчезнати, неизвесност каде се момчињата од Кумановско, дилеми што е со судбината на Ангела, откриена нова група Авганистанци кои транзитирале кон Грција, малолетнички подведени за проституција во Тетовско-гостиварскиот регион, каде во баровите во кои се скриваат и Бугарки, Молдавки, Романки. Во овој микс на разгранети форми на трговија со луѓе функционираат мафијашки организирани шверцери и ментори на еден од најопасните и нови видови на организиран криминал.

„Криумчарењето на луѓе носи бизнис кој, пред сè, бара организираност во неговото спроведување, тајност и уште еден меѓународен елемент“, вели криминологот Душко Стојановски.

„МВР проблемот со трговијата со луѓе го третира крајно сериозно, а што е уште поважно со пружање на соодветен третман на жртвите“, објаснува Иво Котевски. Полицискиот гласноговорник ги истакнува позитивните извештаи на Стејт департментот за македонската борба против трговијата со луѓе и пресечување на познатите балкански канали за транзит. Ноќни барови, кафеани, бизнис-агенции и јавни куќи се најчестите локации во кои се откриваат жртвите на трговија со луѓе.

„Најчесто станува збор за секսуални услуги. Ние кога го откривме случајот во Чичино Село каде беше злоупотребувана 14-годишна девојка, тој момент ние го активираме и ОБСЕ. За жал, институциите сè уште не преземаат доволно мерки“, вели Љатифе Шиковска, претседател на „Амбрела“ здружение што се занимава токму со оваа проблематика.

„Тој криминал е интересен и не може да се искорени до крај, факт е дека егзистира и сè уште ќе егзистира“, оценува Стојановски.

Тој и Страшо Ангелески од Хелсиншкиот комитет велат дека најдобра превенција е информирање во локалните средини за методите и социоекономските причини кои му претходат на овој нов мафијашки бизнис.

„Целокупната драма на трговијата со луѓе, дали е домашна трговија со луѓе, што **де факто** постои и кај нас, таа драма се одвива на локален план, значи тоа се самите локални актери. За жал, таа синхронизираност на локален план во Македонија речиси и да не постои“, изјави Ангелески.

„Сметаме дека би можело со подобра едукација, центрите за социјална работа да идентификуваат жртви, потенцијални жртви, стручните лица во училиштата да идентификуваат и да препракаат потенцијални жртви“, советува Јасмина Димишковска Рајковска од невладината „Отворена порта“, која неодамна доби награда од австриски „Ерсте“ за спроведено истражување околу трговија со луѓе.

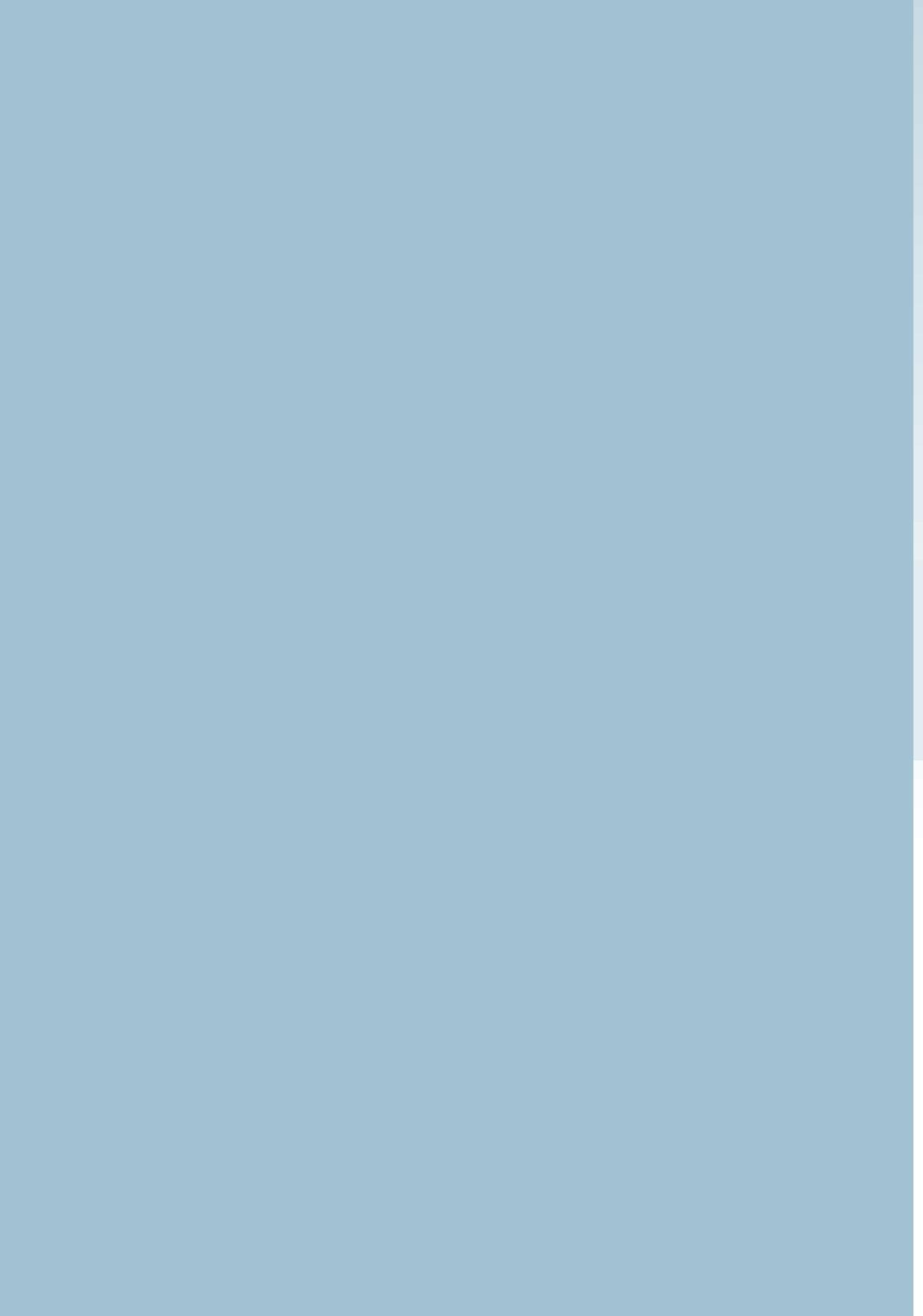
>>

КОМЕНТАР: Ова е пример на истражувачко новинарско радиоизвестување во кое се користени повеќе извори, консултиранi се луѓе кои работат на соодветната област и настанот е обработен од повеќе аспекти. Сепак, станува збор за извештај кој е емитуван на еден од сервисите на македонски јазик за една од светските радиостаници, каде што професионалните критериуми за објективно и аналитичко известување се многу строги и истиот е добар пример за правилен пристап кој може да им служи на новинарите во локалните македонски средини.

Наспроти овие примери, во македонските медиуми беа објавени серија текстови за два случаја со малолетни девојки во Штип, кои направија ненадоместливи штети.

Во првиот случај беше објавен идентитетот на малолетничките, по што во текот на судската постапка, неколку дена пред нејзиното сведочење девојчето се самоуби. Другата малолетничка беше жртва на сообраќајна несреќа.

Во вториот случај, со подведување на малолетнички, беа посочени местата каде што живеат малолетничките, а мајката на едната малолетничка ја раскажа приказната во медиумите. И покрај обидот мајката да биде снимена од грб, а не со лик, во мала средина, преку родителот лесно е идентификувана и жртвата од страна на средината. Интересот на јавноста за овие случаи не може да биде оправдување за направените грешки од страна на медиумите!

НАЈЧЕСТО УПОТРЕБУВАНИ ТЕРМИНИ

Принудна работа - според ILO Конвенцијата за принудна работа бр. 29 (1930) терминот „принудна работа“ значи секаква работа или услуга које е изнудена од некое лице под закана за некаква казна и за која истото лице не се понудило своеволно.

Ропство - според член 1 од Конвенцијата на ОН за ропство (1926), ропство е статус или состојба на лице врз кое се демонстрира моќ како право на сопственост.

Криумчарење - според Протоколот на ОН за криумчарење на мигранти преку копно, море и воздух, кој ја надополнува Конвенцијата на ОН за борба против транснационалниот организиран криминал (2000), „криумчарење мигранти“ означува стекнување, директно или индиректно, финансиска или друга материјална корист преку нелегален влез на лице во држава во која лицето не е државјанин или постојан жител.

Илегална миграција - според Меѓународната организација за миграции (ИОМ), илегална миграција се однесува на најчестите форми на нерегуларна миграција, особено нелегален влез, престој и неовластена работа, и се дефинира како движење кое се случува надвор од регулативните норми на земјите кои испраќаат, низ кои се транзитира и кои примаат мигранти.

Жртва на криминал - според Декларацијата на ОН од 1985 година за основни принципи на правда за жртви на криминалот, „жртва“ означува лице кое, индивидуално или колективно, претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, економска загуба или значајна повреда на неговите основни права, преку дела кои ги прекршуваат кривичните закони кои важат во земјите-членки, вклучувајќи ги и оние закони кои ја регулираат кривичната злоупотреба на моќ.

Жртва на трговија со луѓе - лица кои се одредуваат како жртви на трговија со луѓе во согласност со членот 3 од Протоколот на ОН или националното законодавство за борба против трговија со луѓе и лица кои се правно идентификувани како жртви на трговија со луѓе од страна на соодветните власти.

Претпоставена или потенцијална жртва - лица кои се претпоставуваат дека се жртви на трговија со луѓе (ги исполнуваат критериумите на Протоколот на ОН за трговија со луѓе), но кои не се формално идентификувани од соодветните власти.

Заштита и помош - мерки, програми и услуги кои имаат за цел рехабилитација на жртвите, според членот 6 од Палермо протоколот на ОН. Овие мерки можат да бидат понудени од невладини, владини или меѓународни организации во земјите на дестинација, транзит и потекло. Овие мерки можат да вклучуваат – но не се ограничени на – сместување, медицинска заштита, психолошка помош, едукација, стручни обуки, вработување, правна помош и транспорт.

Реинтеграција - реинтеграцијата на жртвите се фокусира на нивното повторно соединување со нивното семејство или заедница или нивна интеграција во нова заедница. Освен самиот чин на враќање, ова, исто така, вклучува интеграција на жртвата во социјалната средина и тоа треба да биде долгорочко социјално и економско решение.

Враќање - враќање на едно лице во неговата/нејзината земја и/или заедница на потекло. Во контекст на активностите за борба против трговија со луѓе, враќањето не значи само физички транспорт на жртвата, туку, исто така, и механизми кои обезбедуваат безбедно и достоинствено враќање.

Прифатилишта и сместување - соби и простории кои обезбедуваат привремено сместување на жртвите. Прифатилиштата можат да бидат од отворен и затворен тип и може да нудат краткорочно и долгорочко сместување.

Заштита на сведоци - безбедносни мерки потребни за обезбедување на безбедност на жртвите во текот на правните процедури. Заштитата на сведоците може да се понуди пред, во текот на и/или по завршувањето на кривичните постапки и може да вклучува една или повеќе мерки.

Бранител - адвокат, лице кое треба да придонесе за заштита на правата и интересите на обвинетиот во кривичната постапка.

Вина - неопходен услов за постоење на кривичната одговорност на извршителите на кривичното дело и нужен услов за да може да се изрече казна спрема сторителите на кривичното дело.

Осомничен - лице против кое се води претходна постапка.

Обвинет - лице против кое е потврден обвинителен акт, поднесен обвинителен предлог, поднесен предлог за примена на мерка за безбедност, поднесена приватна тужба или поднесен предлог за издавање на казнен налог.

Осуден - лице за кое со правосилна пресуда е утврдено дека е кривично одговорно за определено кривично дело.

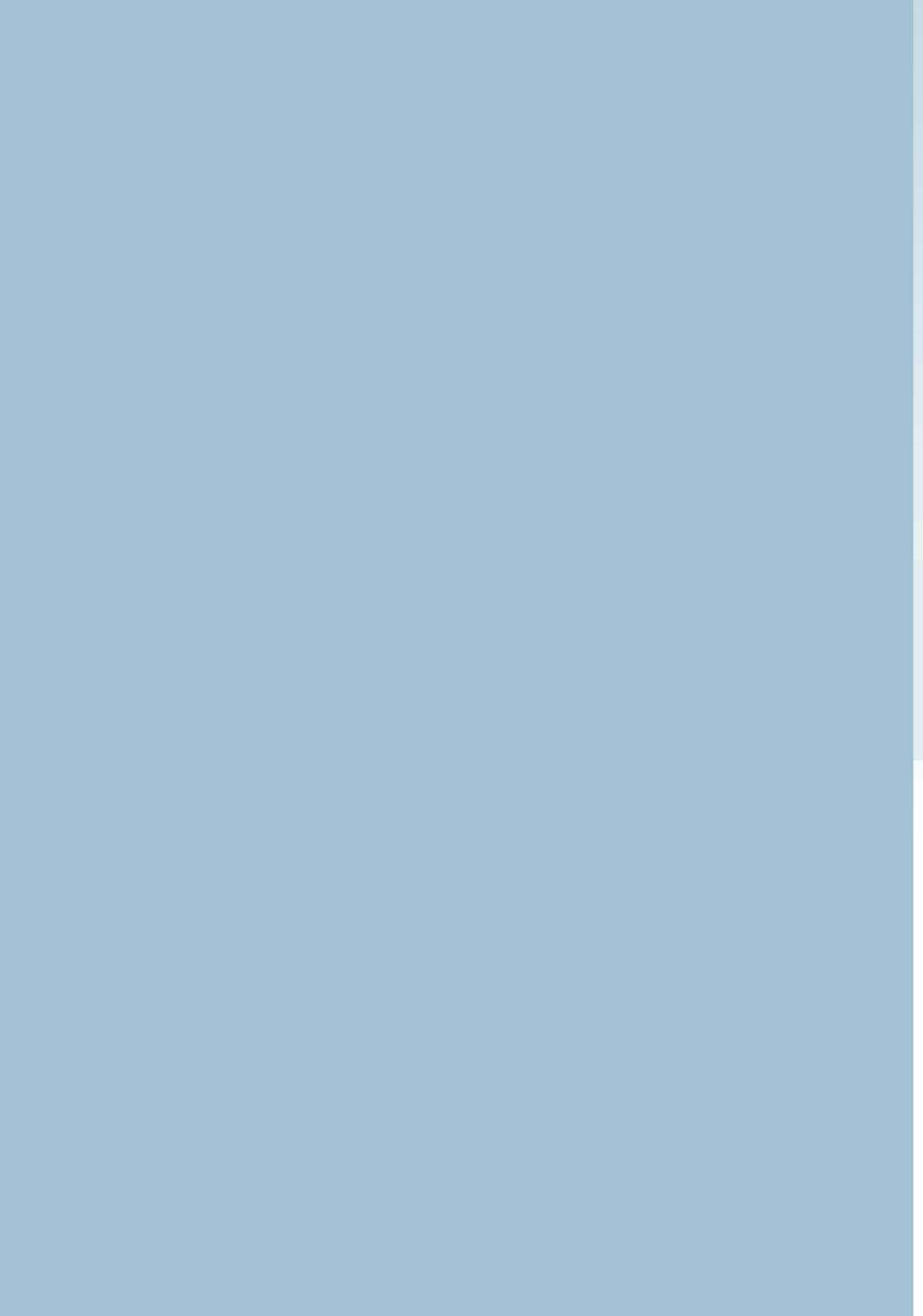
Жртва на кривично дело - секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите права и интереси како последица на сторено кривично дело.

Оштетен - покрај жртвата, е и друго лице чие лично или имотно право е повредено или загрозено со кривично дело и кое учествува во кривичната постапка со приклучување кон кривичното гонење или заради остварување на имотноправно барање.

Тужител - јавниот обвинител и приватниот тужител.

Основи на сомневање - сознанија кои врз основа на криминалистичкото знаење и искуство може да се оценат како доказ за сторено кривично дело.

Основано сомневање - повисок степен на сомневање заснован врз прибавените докази кои упатуваат на заклучок дека определено лице сторило кривично дело.

КОРИСНИ КОНТАКТИ И ЛИНКОВИ

НАЦИОНАЛНИ НЕВЛАДИНИ ОРГАНИЗАЦИИ

Отворена порта-Ла Странда Македонија www.lastrada.org.mk
СОС линија 080011111;
+389 2 2700-107;
За среќно детство
++389 3096427
++3892 3118143

Семпер <http://www.semper.org.mk/>
Црвен крст <http://www.ckrm.org.mk/>
Центар за граѓанска иницијатива <http://www.cgimk.org.mk/>
СОЖМ <http://www.sozm.org.mk/>

ДРЖАВНИ ИНСТИТУЦИИ

Национална комисија www.nacionalnakomisija.gov.mk
Национален механизам за упатување на жртви од трговија со луѓе(НМУ)
++ 38923106443 <http://www.mtsp.gov.mk/>
Сектор за трговија со луѓе и криумчарење на мигранти (МВР)
++389 2 3116280: ++389 2 3142201

МЕЃУНАРОДНИ ОРГАНИЗАЦИИ

OSCE <http://www.osce.org/>
Secretariat - Office of the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings
ICMPD <http://www.icmpd.org>
IOM <http://www.iom.int>
UNICEF <http://www.unicef.org/>
UN Office on Drugs and Crime - Global Programme against Trafficking in Human Beings <http://www.unodc.org>
Global Initiative to Fight Human Trafficking (UN.GIFT). <http://www.ungift.org>

СТРАНСКИ НЕВЛАДИНИ ОРГАНИЗАЦИИ И МРЕЖИ

ACTRA-Србија <http://www.astra.org.rs/>
ПВПТ- Косово <http://www.pvptcenter.net/>
Ла Странда Интернационална <http://lastradainternational.org/>
Anti-Slavery <http://www.antislavery.org>
GAATW <http://www.gaatw.org/>
KOK <http://www.kok-potsdam.de>
Terre des hommes <http://www.terredeshommes.org/>

